

[illegible]

శ్రీరవి.

శృంగారరసమంజరి.

४. श्री गणेशाय नमः ।

స్థానమున కుండును. ఇట్లు జరిగినది తెలియఁజేయుచు నామె యిట్లు పాఠమును పఠించుచున్నది.

సారప్రభాసంగిహృదయమున నాగపర్యయింపమా.

శ్రీరంగేశ్వర రంగవాయికమఠమునకు నేమిస్తున్నాము ||

క. శ్రీనివాసాయినామకాంఠః । నీరజస మ పావయగము చేబూజింతుఁ ।

శ్రీరం యిరిగి మి జు | నూన్స్త్రిచి నీ శత సుమమిగజ్జు-|| ౨

[illegible]

చ॥ అంజన పాపమును బలమొక్షగతంగిని నున్నందున । మొ
బకమోగుగట్టిఁ గడు మోలినిగ్గులు గుమ్మరించుటై । నేయెప్పుడూ
క్తిప్రసాదించి నీవు కేసవారవిరాదు । సుందరు లశ్వహస్తిమగుణో
ఁ మొక్కాన్ కలది దోచినది ।

౩ || అట్టియమ్మగారు ముగ్ధయు శాశియు, నా దిశియగునం
 దగునిదికయ్యో ౩ || ముగ్ధయ్యగారి ముగ్ధుల ముగ్ధులయిననద్య
 విధియగు 1 ౩ || నచనలగున ముగ్ధయనదాధీనయగు నచనవోధయలన

మనోహరత్వంబున కోపంబుదోచునెడ మృదూక్తియు నవభూషణంబు
అయిందిచ్చయుంగలదియై యుండునల || ౫

ముగ్ధ. చ || పలపులతేనియానతిని వామవిలోచనమేనిచాయలకా | వె
టియగయావనంబుశుభ వేళనువాస్తు విధినిద్ధించెగా | పలుకుసుధాసము
ద్రమునుబాగుగమోము సుధాంశుమాధురిం | గలికిమెటుంగు జూపున
జఖంజనచాతురిమించినిల్వగకా || ౬

లజ్జితయావన. శా || లీలన్బాలతాకము న్నెడలిహాలింగేలకర్ణస్ఫు
ర | ధోలాపాంగములంటి కేళిలనడల్లోలోత్పలంబుచుకై | వాలభ్రాంతి
నియారుజమ్మునఖర వ్యాపారలీలన్వడి | నోలెన్మానినలల్కుతోనవిదిత
శోభిభ రాయానయై || ౭

జ్ఞాతయావన.

క || సరసిజనయనానీకుచ | మరయస్వయంవ్యక్త శేంభునందమునొం
దెకా | ధరనేధన్యునినఖమున | కరమరుదగు జంద్రహాటుగడిమవ
హించుకా || ౮

నవోధ. చ || కరములబట్టిసం గునుమకల్పితతల్పమునందు జేర్చినుం
దరముగఁ గొగిలించినను దత్తరమందును బైలుదేరగా | నిరవుగొనంగ
బాదరసమెవ్వడు నిష్కలచేతవానికిం | దరమగుగానవోధయెదదాల్పగ
జందులు దొక్కకుండగకా || ౯

విస్మయనవోధ. చ || కరములనూరుపుల్పెనచి గ్రోక్కున నీముబట్టి
యన్యమా | కరమునగుబ్బలుబాదుల గాంతనిమిలితలోచనాంతయై |
వరునిసమీపభాగమున పైఖిరిగాగనవోధడిందుచకా | నిరుజమలీలమిరశ
యనీయమునం బవళించు వేగమున్ || ౧౦

వ || లజ్జయు మస్మగ్తోత్సాహంబును సమానముగాగలది మధ్యయు
ది యులాలనాతిశయంబున నతివిస్మయనవోధయై మరిప్పియుండు నేరం
బుజేసినయెడ ధైర్యంబుగలయవ్వడు వక్రోక్తియు ధైర్యంబులేనియెడ ప
రుషంబునుంగలిగియుండునల || ౧౧

వ. గ్ధ. చ || నిర్దురగోయినన్దుని నెమ్మెముం గన చూడదక్కటా |

నిద్దురబోవకున్న బతికెమ్మికరగి హాణంబొనర్చుగా । నిద్దురబోవరాదు
నిద్దురబోవకనుండురాదని । స్మృద్దియచింత సేయుచును ముద్దులుగుట్టు
చుఁ జేరెయ్యకున్॥ ౧౨

స॥ పతియందుమాత్రము రతిగోవిదయగునది ప్రాధయల్లది సురత
ప్రియయుసురతానందమోహితయునన ద్వివిధయగునందు॥ ౧౩

సురతప్రియప్రగల్భ.

చ॥ చనుమొనలంటిమోవి సరసంబుగనానుచు గంతగూహనం । బా
సరగనీవిజాచిఁ నెరులొత్తుచు మోమువిభండుజూచినన్ । దినమృతితో
చుభాపమితఁ దేటగునోయని ప్రేమమూరగా । ననువుగగర్జహల్లకము
లంగనగప్పెఁ బటించలంబున్॥ ౧౪

సురతానందమోహితప్రగల్భ.

చ॥ ఉరమునగోరుమోవిపయినుంచిన పల్మానచారుహారము । తైరలి
సపూలదండలును తేటవడన్ రతివేళనతనే । నెరిగికనంగనా సురతమె
క్కడనా తెలివేడెనెచ్చెల్లి । చిరముగనీవుబోధనలు చేసినదెక్కడశిక్ష
లెక్కడన్॥ ౧౫

స॥ మధ్యాప్రగల్భనాయక లిరువురుంగోపంబుతోచు నెడధీరయనధీ
రయు ధీరాధీరయననం ద్రివిధలగుదురందు వ్యంగ్యంబున గోప్యకాశం
బుసేయునదిధీర వ్యంగ్యరహితంబుగఁ బరుషంబులుబలుకునదియధీర -
వ్యంగ్యవ్యంగ్యంబుగఁ గోప్యకాశంబుసేయునది ధీరాధీరయగునందు
మధ్యధీరకుకోపనంబువ్యంగ్యంబు మధ్యాధీరకుషరుష వనంబు మధ్య
ధీరాధీరకు వచన రుదితంబులుంగిలియుండు ప్రాధధీరకురతిసంభ్రమ
మెంచకుండుటయుఁ ప్రాధాధీరకుతర్జనతాడనంబులఁ గోప్యకాశంబు
నుఁ ప్రాధధీరాధీరకు సురతౌదాస్యతజనతాడనంబులఁ గోప్యకాశం
బునుం గలిగియుండునట్టి ధీరాధీరదంబులు స్వీయయందు గోపనియతం
బులై యుండుగాని యన్యాసామాన్యలయందు నియతంబులుకానేరవు
యల॥ ౧౬

మధ్యధీర॥ చ॥ చలితమదాళిపుంజమగు సన్సృతకుంజములంబులఁగ

సంకల్పితే ముఖ్యుర్మృతపాపకారణావ్రణా దహమాం కంకనే | జలహంసైశ్చ
జలముల జల్లనియమృతలగివేచగా | సుహృదం మర బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౨

మధ్యాధీన. మ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౩

మధ్యాధీనాధీన. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౪

పరిశ్రమ. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౫

చరిత్ర. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౬

చరిత్ర. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౭

చరిత్ర. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౮

చరిత్ర. చ | సత్సద్భాగిరణంబు జీవితేని శోణంబయ్యెగా క్రిము |
కృతూలీలకృధువానితీవుకమనాభావణమూడి ధైర్యం | సుటమైశ్రీభా
లమబ్బెనీకునీచివ్రావ బకుంజంబులం | జలహంసైశ్చ బల్య-విధం దా
మరిసాయిత నేత్రే పర్యేచ్ఛన్ || ౧౯

ద్రోహోవువోఁ । దరుచుమునుంగుజెందునొక తన్నినిజూచి యదాత్మకర
తుడై । సరసును వేరెయొక్కతెను సద్దొనరింపకనొత్తగిల్లితా । నరుము
చు నిద్రితేపెఁ జలితాంగులి చాతురి నీవి జార్చుచున్ ॥ ౨౪

అధీరాజ్యేష్టాకనిష్ఠ. చ॥ అలరులతోటలోవిభుడుహాననిగుంభిత తో
ర్ధ్వబాహుడై । పొలుపుగనమగ్నిగానొకతెబువ్వులచేర్వగబంచినవ్వుమొ
ల్కలునునుమోముపైనిగుండగాతరమీలితలోచనాంచలో । త్కలిక చ
మత్స్యత్తులుకుంగాతనగొగిటఁజేర్చెనేర్వనన్ ॥ ౨౫

ధీరాధీరాజ్యేష్టాకనిష్ఠ. మ॥ హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి
తస్వాంతులై । మెరయన్నాధుషీతిసేయూరకై మేలై నరత్నంబులి ।
ద్రోహాస్తంబులనుంచువోనొక ద్రోహస్తంబుందెన్నున్చి । త్తననన్యగు
చమంతియింపుంగ నెహస్తాహస్తిచంభంబునన్ ॥ ౨౬

శ్రీకరింబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెడఁ బరపు
రుపునియంగలియనురాగంబుం బ్రకాశపరుషకుండునది పరకీయయగునా
పరకీయద్వివిధ కన్యకయపరోధయునన పితృన్యధీనకాపున కన్యాచే
త్తద్రోహాదశ భేదంబగు స్వీయాలక్షణంబుద్వాదశ పద్యదశంబులుం
పక్ష్యచన కేసరింబులుంగలఁగి మకుసుమము ।

ప్తులుగూఢంబులుపరోఘాచేష్టలునట్లనయండునల॥ ౧

పరకీయ. చ॥ సరిదుపకంఠకుంజమిది సారసబాణుని సేవకండమా ।
యిరవునతెమ్మెరల్మిగులనింపులతావులగుంపునంబుద । స్థిరరచనాధరీణ
మిదిచిన్కులవేళయనయ్యెనెచ్చెలీ । నరునకధీనమై మనముసాఁజెడునేమి
టివై న సేయగన్ ॥ ౨

స॥ గుప్తయువిదగ్ధయలక్షితయగులటయనను శయానయుముదిత
యసాహసికయు బ్రతిభాచతురయపలాపచతురయనను నవిమొదల
గునవాంతరి భేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులైయుండునందుగుప్త
యనుపరకీయన్మత్తసురిగోపనయు నతిఃప్రమాణసురతగోపనయు వృ
త్తపతిఃప్రమాణసురతగోపనయు ననద్రీవిధయగునందు॥ ౩

వృత్తసురిగోపన॥ క॥ చేసినరొడఁజేఁ బట్టిన । పూసరమునఁ గొట్టి
తరుమఁ బోకకుకంటే । యానముచూచితెయీక్షతిఁ । జేసిభళీయంచు
నేగెఁ తెలియేమందన్ ॥ ౪

వతిఃప్రమాణమరతగోపన ॥ క॥ ఓచెలిమావారలుభవ । నేను
తై నంబ్రహ్మణనిలయమునందుం । జేచప్పడుతో నెలుకలు । నేచెలగం
దోల్లనైన నెఱిశయనింతుఁ ॥ .

వృత్తవతిఃప్రమాణమరతగోపన ॥ ఉ॥ అత్తి కుగోపమమున సులూరిడి
బెట్టిన దోడ్డిగోపలుక ॥ హత్తుకనింద శేరిన హంకృతిగత్తునంటిగోప్పచే
చిత్తులయల్కకీకలుగుఁ జేరుచిడామ దేమి నేమునో । యిత్తనిద్రాదు
పక్షిలికజేరిసుమితలోదరీ ।

వ॥ విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయుగ్రియావిదగ్ధయననద్వివిధయగునందు । ౭
వాగ్విదగ్ధ. చ॥ అరుణగధస్తిబింబము మహాతపము త్వయింప మ
ల్లికా । నరసతమాలకుందనవచంపక సారసాలగుచ్చముల్ । చెరియగఁ
దాపులీనతటిసీతకుంజవిక్ర సీమం । దరుగకఁ బాంధుమండనుచితం
జెగదామఖమంగఁ గోనెన్ .

క్రియావిదగ్ధ. క॥ మెరయుచుగృహపతిదాసుని । బరునడిగాఁబదరి
దురుఁ బరిచినవినియా । హరిణాక్షియుహిమదినముల । నరసకురారిం
బు హైమజలములనణఁచున్ ॥

లక్ష్మిత. ఉ॥ కంటిదియైనదామెనికఁగాగల కార్యముగాఁబోవునే ।
యెంటిగనిష్టదేమియగుచున్నదియోయగుచున్నదేగదా । కంటకమేని
ష్ఫలముకాదదియొకనికనునాపయిం । గొంటుతనంబునాబాకముఁ గోప
మడంచమహాప్రయాసముల్ ॥

కులట. చ॥ జబదమునాధులగుఁచుజాలెనేనీశ్వనెచ్చిన్బుచ్చికల్ ।
కలయగనించెగాగిరులుగాంతులనీనెనెయెల్ల వృక్షముల్ । ఇలములొన
గుఁ గానిపతిపంక్తులనీయపునిదఁయాత్మహా । కులకుగాగనేమి యెన
గూర్చగనేచిఁతివంబుజాననా॥

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్ల నై నను మియొకసంకేతాల
యంబుదాజేరకమునుపే పతిచేరెనేమోయనియైనను శంకించునదియను
యాన । అలయనుశయాన వర మానసానవిఘటనానుశయానయ ధా
విష్టానా ధావశంకానుశయానయు స్వాపిప్రసంగంకేతస్థానా మగగనా మ

మానానుశయోనయసః ద్వివిధయగునందు॥

౧౩

నరః, నూనస్థాః విఘటనానుశయానః చ॥ పాలుపుగనివ్వసః ముఖే
వోయినయంతలపంగకుంజముల్ । కలయగనాకురాలినదికన్దానునంతన
పంగరేఖల్ । నెలకొనెవారిధారలిది నిక్కముకుంజరయాన కేమణో ।
తళుకుల చెక్కు ధాశధళి ధాశధళిప్రభలందిముందుగల్ ॥ ౧౩

భావిష్టానాభావశంతానుశయానః క॥ నిదురించునెమలితుటుములు ।
కదలెడు బాగావతిములుగలవనమెవిహం । బిదివోవలేడెమరిప్రియ ।
నదసంబున కేగవమ్మసౌఖ్యముఁగొమ్మా॥ ౧౪

న్వానధిష్ఠితసంకేతస్థలనాయకగమనానుమానానుశయానః ॥

క॥ శ్రుతిగతరసాలకినలం । నృతినిర్మలగంఢగుచుపీఠినివచ్చున్ ।
గతికొప్పుహుగిరియ । దృఢగతినశువురాధబాటబాటరాల్చెన్॥

ముదితిః చ॥ నది నెయననృహంబధిరవల్ల భుడింగడిదాయబోయెనీ । ము
దుసలియల్త మామలతిముగ్ధులునంధులునన్న బోవగా । నదనిదిరంగళా
యికనియన్యని శీరౌతాంగిచన్మనల్ । పారిలగనున్న మత్పులకపూరి
తకించుకిపిప్పినర్పించు॥ ౧౬

సాహసికః ఉ॥ వెన్నెలబైటనాడుచునువేడుకనాధునినీవునన్నమ ॥
గన్నలుమూయుమంచునికాతయు బిమ్మటనింటియాతనిం । గన్నలు
మూసిజారుగడికంటునుజీయుదాత్తవస్త్రులై । పన్నుగగామయాగపశు
బంధమొచ్చిరపూర్వభీలన్॥ ౧౭

౩॥ గమయోచితంబుగా మాటపారలంఘన సమగంబుకునదిప్రతి
భాచతురః ॥ ౧౮

యలఃప్రతిభాచతురః ఉ॥ కోటదిగంగజారి యొక కుంభము తెప్పగ
నీదిపోవన । స్నీటనుబట్టునమ్మోసలినేజెవినంగుళిమీటిదాటగా । నీటున
గూడెనొక్కడని నెచ్చెలివేసముబూనునాధుగా । జూటి నెరింగిబాంకె
గలసోద్యములంతటమేలుగాంచితిన్॥ ౧౯

౪॥ అపలాపించిరోదసంబునం బ్రియువేళకొనసేయనదియపలాపచ
సంఘాతం ॥ ౨౦

యపలాపచతుర్థిః । ధీః పీఠానిభ్యో బాహుభిః చరేయమానిభ్యో
 చోరతే । జేహినియింటియాతడటచే నెను భోకినివర్తంభ్రము । జో
 కలగూడువోఁ దెలిసుంగూహనలను జిచించిని । పీఠానిభ్యో బాహుభిః
 చరేయమానిభ్యో ॥ ౨౧

కన్యక- చ । కనుగొనువాలుగాని గుడిగిన్నీ చొరలఁ బడుచున్నా ।
 గా । మునుకొనిహరిముల్ బెసెకు మూపురఁ గణ నతంస మొనియి
 పొనరఁగగణరంభమున సుగరమున్ మొనీలఁజీరుచుం । గనుగొ
 నెధన్యునిన్నపఁగి కన్యక యొరగినవైలుంగు ॥ ౨౨

ద్రవ్యమాత్మస్థానంబుగా నకలపుగుఱుయొ దనురాగంబుగలది
 సామాన్యయల ॥ ౨౩

సామాన్య. మ । ౩ 'యన్ముంగడిపించినట్టి కనముగ్ధాన్నిరీక్షించియిం
 పుననవ్యోన్యనిగూఢమందు క్రియచున్నారెంగుచగ్ధంబుము । పునఁ
 దంపలచాయఁడెందఁ దునన నందాశ్రుకాంతకుం । అధిపతిభ్యాకధ
 నంబుకై శ్రుతుఁడెంతో రచేతాబ్జముల ॥ ౨౪

ప॥ ఈసామాన్యయం గాగంతుక సామాన్య యనుచు యంత
 ర్భావయం । ౨౫

ఆగంతుక సామాన్య. చ । పతికిసధీపనై వెతలసామునొడ్డితిఁగొన్ని
 నాళ్ళునే । నతలనిగూఢభావములజారతినుండిలిచేరిదాసన్ । కతలిక కేల
 నంచుగుతుకంబుననిష్ఠమవేళనాటికా । స్థితిగడిదోయేగడన్ జేసినచేచెలి
 చంద మొందగన్ ॥ ౨౬

ప॥ ఇదికేనల పరికీరూ సామాన్య లక్షణం బప్తాదశ పశ్యదశంబు
 లునప్తవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము । ౨౭

ప॥ శ్రీకిరగంబుగా ప్రయోదశభేదంబులగు గేన పశ్య పశ్యదశంబు
 ను ద్విప్రకారంబగు గేనలపరికీరూ లక్షణంబును దశింతర్భావలక్షణం
 బులును ద్వివిధంబగు సామాన్యలక్షణంబు నుదాహరించిరినింకఁద్రీవి
 థనాములగు సామాన్యంబునోదేహులక్షణంబులు సామాన్యంబునాము

వ || అట్టిస్వీయముగ్ధయు మధ్యయు ప్రోథయుననఁ దీవిధయగునం
దంకుఁడయకావన ముగ్ధయుఁది యజ్ఞతయకావన జ్ఞాతయకావనయననద్వి
విధయగు । సఖీచచంబున లజ్జాభయఁరాధీనయగు నదినవోధయలన
వోధ క్రీమంబుననులాలించుటడ విప్రబ్ధినవోధయగునట్లినవోధసిగ్గుచే

మనోహరత్వంబున కోరింబుదోచునెడ మృదుత్వము సవభూషణంబు
లభుచున్నయుంలదియై యుండునల || ౧

ముగ్ధ. చ || వలపులజేనియానతిని వామవిలోచన మేనిచాయలక. వె
ముగ్ధయావనంబుశుభవేళినువాపు విధినిధించెగా. పలుకునుధానము
మునుబాగుగ మోము సుధాశుమాధునిం. గలికి మోముంగు జూప న
వఖంజనచాతురిమించినిల్వగక || ౨

అజ్ఞాతయావన. శా || లీలన్బా తటాకము న్నెడలిహలిం గేంకిరిస్తు
క. ల్లోలాపాంగముంబటికేళినదల్లోలోత్పల బంచుకై. వాంభాని
నియాకుభమ్మనఖరి వ్యాసా లీలన్వడి. స్సోతెన్మానననల్యుంకోనిదిత
శోకిభరాయినయై. || ౩

అజ్ఞాతయావన.

శ్లో || సరసిజనయవాసీకుచ. మరయన్వయంబున శ్రీశృంగారముకొం
డె. ధానేధన్యునిసఖుమన. కరిమరుగగు జగజ్జూబగరమన
హించుక || ౪

ననోధ. చ || కరిముంబట్టింగునుమకల్పితత్వమునందు జీర్ణిమగ
దరుంగు గొలిపించి ను గల్గిరిమందును బై బడేరగా. నిరప గొనంగ
బాదగన మెన్వెను స్పృశచేతివానికి. కరిమగుగాననోధయెదిగాల్ప
జ్ఞదులు దొక్కకుండగక || ౫

విస్మయనోధ. చ || కరిమునూరువుల్పించి గిక్కున సీచియుబట్టి
యన్యమా. కరిమునగుబ్బలుబామూ గాంతసిమిలితలోచనాంతయై.
వరునిసమీపభాగమన వైఖిగాగననోధడిందుచక. నిరుసమలీలమిరిత
యసీయముం బవళించు వేగమున్ || ౬

ప|| లజ్జయు మన్మథోత్సాహంబును సమానముగాగలది మధ్యయుల్ల
డి యపూలనాతిశయంగాన సతివిస్మయనోధయై ముప్పియుండు నేర
బుజేసినయెడ ధైర్యంగాగల ముక్కున క్రోధియు ధైర్యంగానీయెడి
రుషంబునుం గలిగియుం || ౭

మన్మథ. చ || కరిమనూరువుల్పించి గిక్కున సీచియుబట్టి

నిద్దురభోషకున్న ఒతివెమ్మకరగ్రహణంబునర్చుగా । నిద్దురభోవరాడుమ
నిదురుగ నవలూడురావని । మృత్యుచింత సేయుచును మిద్దులుగుల్కు
ను కీర్తయ్యును ॥ ౧౨

ప॥ సత్తిమంగ మాత్రము రత్నోపయోగుని ప్రాప్తియల్లది సురత
ప్రియసుర రాండమోహితయను ద్వివిధయగునంగు ॥ ౧౩

సురతప్రియప్రశస్తి.

చ॥ చను మొలంటమోపి సరసంబుగగాచుచు గరిగూహసం । భా
సగనిసవిజాది నేరిలొత్తుచు మోమువిభంజుజూచినన్ । దినమణితో
చుభానమిత్ర దేటగునోయని ప్రేమమారిగా । ననువుగగర్జ హల్లకము
బంగరగ ప్పంచులంచులన్ ॥ ౧౪

సురతా మోహితప్రశస్తి.

చ॥ ఉరమునగోరుమోవియిచుంచిన సల్మోసచారుహారము । తైరలి
నప్రాలదండలును తేటచుట్ట రతిచేళనంగనే । నెరిగకనంగనా సురతమె
క్కిడనోతెలివెనెచ్చలే । ఉరముగనీవుబోధనలు చేసినడక్కడశిక్ష
లక్కడన్ ॥ ౧౫

ప॥ మధ్యాహ్నాభినాయక లింగపురిగోపంబుతోచునెడదీరియనధీ
రియు ధీరాధీరియు నం ద్రివిధలగుదురంగు వ్యంగ్యంబున గోప్యకాశం
బునేయునధీ స్వయంప్రహేళిక బహుమంబులుబుకుననియనీర -
వ్యంగ్యవ్యంగ్యముగ గోప్యకాశంబునేయుచది ధీరాధీరియగునందు
మధ్యధీరకుతోనడంబు వ్యంగ్యంబు మధ్యాధీరకునము నెంబు మధ్య
ధీరాధీరి వచన రుచిగలబలుగలిగియుండు ప్రాప్తిగరతిసంభ్రమ
మెగచుండుటయు శ్రాధీరకురర్థతాడనంబు గోప్యకాశంబు
ను ప్రాధధీరాధీరి సురతౌదాన్యతజన్తాడనంబుల గోప్యకాశం
బును గలిగియుండునట్టి ధీరాధీరగలబు స్వీయయందు గోపనియతం
బులైయుండుగాని యన్యానామాన్యయందు నియతంబులుకావేరవు-
యని ॥ ౧౬

విశ్వకర్మ సూత్రము ౧౭ వ అధ్యాయము ౧౭ వ అంశము ౧౭ వ అంశము ౧౭ వ అంశము

శృంగారరసమంజరి

నలసితివేమొఘర్మబహుళాంబువులూ రెడుమానవింకనే | జలరుహపత్ర
జాలముల జల్లనిదేమొరలఁటివీవగాఁ | దలచెదనంచుఁ బల్కెవిభుఁ దా
మరపాయత నేత్రినేర్పనన్ || ౧౩

మధ్యాధీర. మ|| సటనన్దాగరణంబుజేసితివి శోణంబయ్యెనానేత్రము |
స్ఫుటలీలనృఘవానితీపుకడునాభానంబుమూణిఁ ల్లాడున్ | స్ఫుటమైశ్రీఫ
లమబ్బెనీకునగినీపుంజీనకుంజంబులం | జటులాస్త్రంబులనేల నన్న మెర
మెంజాలంబిసూనాస్మిషున్ || ౧౪

మధ్యధీరాధీర. చ|| సరసుడవన్నిటన్నిగులఁజాణపు బ్రాయపువాడ
వున్నో | హరుడవు బ్రాణనాథుడవుహాయనిగడ్డదన్నకంఠయై | నెర
యగ బాష్పపూరముఁబునిండికలంగునపాంగమాలికా | ల్వరుని మొగంబు
నన్నిలిపెవామవిలోచన వెచ్చనూర్చుచున్ || ౧౫

ప్రాధీర. చ|| తిరముగళయ్యజేరవయితేని సుధారస మొల్కబల్క
వే | పరిజనకోపదంభమున పంతుగజూడవు ప్రాణనాథుపై | చిరముగ
గోపగోపనము నేయగనేటికికాదటన్ననీ | యొరవులుజూచినీచెలియలో
రమొగరిబిడినవ్వనేటికిన్ || ౧౬

ప్రాధీర. చ|| హరునిశిరంబునందనరునర్థశశిప్రతిబింబితాత్మవి స్ఫు
రణఁబరాంగనాప్రియనుచుంగరికన్య శశాంకశేఖరుం | గరకరికంపవి
స్ఫురణకంకణఝాణఝుణత్కరంబునం | గరమున జేసెదజడనముగన్
వఁ బెంపగు గెంపునింపుచున్ || ౧౭

ప్రాధీరాధీర. చ|| అలరులశయ్యఁ జేరగ నెయావలిమోమిడదై న్య
వాక్యముల్ | పలికిన చెక్కుపిక్కుటిల బారగమారగ గేలుకేలున | న్నె
లిచిన పెక్కు బేడనలమిన్నలచిన్నెలవెన్నుదన్నెడున్ | సొలవులజూపులత్తు
కలుజొత్తిలఁజూచెలతాంగినాధునిఁ || ౧౮

చ|| ఈధీరాదిభేదంబులు రెండువిధంబులై యుండు జ్యేష్ఠాకనిష్ఠాభే
దంబు నదియెట్లన ధీరా జ్యేష్ఠాకనిష్ఠయన పరిణతయై పతివలన నధికన్నే
హంబుగలదిజ్యేష్ఠ స్వల్పన్నే హంబుగలదికనిష్ఠయగునల- ౨౩

ధీరాజ్యేష్ఠాకనిష్ఠ. చ|| ఇరుగడ నొక్కశయ్యశయి నిరరుకాంతలుని

దగ్గిరొప్పువో. | దగ్గరమునుండునెందనొక తన్వినజూచి యదాత్మకం
బుడై. | సరసును నేకయుక్తతెను సద్దాననింపకనొత్తగిల్లితా. | వరుము
చు నిద్రితే పం జలితాంగు? చాతుని నివి జార్చుచున్ || ౨౪

లధీరాశ్యేష్టాకనిష్ఠ. చ|| అంగులతోటలోవిభుడుహావనిగుంభిత తో
ర్ధ్వబాహుడై. | పాలుపుగనమగ్నిగానొకతెలుపులచేర్పగబంచినపుష్పమొ
ల్కొనునుమోముపైనిగుండుగాతరమాలితలోచనాంచలో. | త్కలిక చ
మత్కృత్తులుగుండాతనుగొనింజేర్చెనెచ్చుచున్ || ౨౫

ధీరాశీరాశ్యేష్టాకనిష్ఠ. చ|| హరిణీలోచనలిద్దరొక్కయెడఁ గోపాటోపి
నిన్వాంతులై. | మెరయన్నాధుడుపీఠిశీయొరకై మేలైనరన్నంబులి. |
ద్దహస్తంబులనుంచువోనొకఁ డెహస్తంబందిడెనుమ్రన్నుచి. | త్తననన్యంగు
చమంకియింపుఁగ నెహస్తంబంబున్ || ౨౬

శ్రీకరింబుగ బరకీయాలక్షణంబులు దాహరించెదఁ బరపు
గుఱునియందలియనురాగంబుం బ్రకాశపరుపకుండునది పరకీయయగునా
పరకీయద్వివిధ కన్యకయుఁరోధయునన పిత్రాద్యధీనకావున కన్యాచే
ఇదిత్రయోదశభేదంబగు స్వీయాలక్షణంబుద్దాదశ పద్యదశంబులుం
షడ్వచన కేసరంబులుంబులప్రథమకుసుమము||

ష్టలుగూఢంబులుపరోఘాచేష్టలునల్లనయండునల||

పరకీయ. చ|| సదిదుఃకంతకుంజమిది సారసబాణుని నేవకందమా. |
యిరవున తెమ్మెరల్మిగులనింపులతా పులగుంపునంబుద. | స్థిరరచనాధురీణ
మిదిచిన్కులవేళియనయ్యెనెచ్చెలీ. | వరునకధీనమై మనముపారెడునేమి
టిచై ననేయగన్ || ౨౭

చ|| గుప్తయవిదగ్ధయులక్షితయుగుటయనను శయానయుముదిత
యసాహసికయు బ్రతిభాచతురయనలలాపచతురయనను నవిమొదల
గునవాంతరభేదంబులు పరకీయయందంతర్భావంబులైయుండునందుగుప్త
యనుపరకీయవృత్తసురతగోపనయు వతిఁవృత్తమాణసురతగోపనయు వృ
త్తవతిఁవృత్తమాణసురతగోపనయు ననదివిధయగునందు|| ౩

వృత్తసురతగోపన|| క|| చేసినరొదఁజేఁ బట్టిన. | పూసరమునఁ గొట్టి
తరుమఁ బోకశుకంబే. | యాసముచూచితెయిత్తుతి. | జేసిభళియంచు
నేగఁ జెలియేన || ౨౮ ||

నతఃప్రమాణమరగగోళం ॥ క॥ ఓచెలిమావారలుభవ । నేచరు
తై సంబ్రహ్మణవియముందుం । జీవప్రమితో నౌక ॥ ౧ ॥ ఓచెలిగం
దోబ్రెన సేతి రెయినింతు ॥

వృత్తవర్తిప్రమాణమరగగోళం ॥ ఉ॥ అత్తకుగోళమ మససఖులారిడి
జెట్టిన దోడ్డిగోడలు ॥ హత్తుకనింద జీసిననమాంకృతిగత్తువంకిగోళ్యచే
చిత్తుయల్కకీకలుగుఁ జేరుగిడొమ దేమి సేయవో । యిత్తోలిద్రామ
పడకిల్లిక జీరసుమిరిలోదరి ।

వ॥ విదగ్ధవాగ్విదగ్ధయగ్రియావిదగ్ధయగనన్వివిధయగునందు ।
వాగ్విదగ్ధ చ॥ అరుణగభస్తిబింబము మహాతపము ద్వైరుంప మ
ల్లికా । సరసతమాలకుందినవచంపకలలరిసాగుచ్చముల్ । నెరియగఁ
దాపులీన తటిసీతటసుంజవిక్తచీమలం । దరుగకఁ బాంధుపడనుచిశం
బెగదాసుఖమందఁ గోరింక ॥

క్రియావిద్వ॥ క॥ మెరయుచుగృహపతిదానువి । బరువడిగాబుదరి
దునుపఁ బనిచినవినియా । హాణాక్షియుహిమసముల । సరసకురానిం
బు హైమజలములఁ గాంచు ॥

లక్ష్మిత॥ ఉ॥ కంటిదియైనదామనికఁగాగల కార్యముగాకఁబోవుచే ।
యొంటిగిన్నజేమియగుచున్నదియొయగుచున్నదేగదా । కంటకుమేలవి
వృలయుకాదిదియానికనీకునాపయిం । గొంతునంబునంబాడముఁ గోప
మడంచమహాప్రయాసముల్ ॥

కులట, చ॥ జలదమునాథులంగుఁయజాలెనెనీశ్వరచిన్ముఁబచ్చికల్ ।
కలయగనించెగాగిరులుగాంతులనీనెనెయెల్ల వృత్తిముల్ । ఫలములొసంగ
గుఁ గానిపతివంక్తులనీయపునిదయాత్మహా । కులటకుగాగనేమి యొన
గూర్చగ్గనేచిపతివంబుజాననా ॥

వ॥ మొదటిసంకేతంబు తప్పినందువల్లనై నను మనియొకసంకేతాల
యంబుదా జీరకముచుపే పతిచే రెనేమోయనియైనను శంకించునదియనుశ
యాన । అలయనుకయాన వర్తమానస్థానవిఖుటవానుశయానయు థా
విస్తానా వాగగం కాను థాను థాను సెప్పింపని కేరస్థలవా మకగమనాను

మానానుశయానయననఁ ద్రి సయగునందు॥ ౧౨

వతమానస్థానవిఘటనానుశయానఁ చ॥ పౌలుపుగనిన్వస కముడి
వోయినయంతలవంగకుంజముల్ । కలయగనాకురాలిపదిక్లొనునంతన
పొంగరేఖుల్ । నెలకొనెవాఁధారిది నిక్కఁకుకుంజరయానకేమకో ।
తఱుకు చుక్క ధాళగళ గాళిధిపభ్రంశముచుగల్గె॥ ౧౩

భావిస్థాసాభావశంకానుశయానఁ క॥ నిదించునెమలిగుఁములు ।
కదలెడు బారావతములుగలవనమెచిహం । బిదివోవలేడెమిప్రియ ।
సదనంబునకేగవమ్మసౌఖ్యముఁగొమ్మా॥ ౧౪

స్వానధిష్ఠితిసంకేతస్థనాయకగమనానుమానానుశయానఁ ॥
క॥ శ్రుతిగతరసాలకినలా । వృతనిర్మలగంపఁడుగుచువీధినివచ్చున్ ।
గతికల్మషహరిగనియ । దృఢతగలినశువులరాధబాటబాటరాల్పెన్॥

ముదితఁ చ॥ వదినెయచన్మహాబధిరవల్లభుడంగడిదాయబోయెనీ । ము
దుసలియత్తమామౌతిముగ్ధులునంధులునన్నబోనిగా । ననిదిరింగశా
యికనియన్యనిశేరెంతాంగిచన్మోల్ । పొలగనున్ మత్పలకపూరి
తకఁచుకివిప్పొనర్చుచున్॥ ౧౫

సాహసికఁ డ॥ వెన్నెలబైటనాడుచునువేడుకనాధునికొనెనున్నచు ॥
గన్నలుమూయుమంచుననికాతయు బిమ్మటనింటియాతనిం । గన్నలు
మూసిజారుగడకంబునుశీరియుదాత్తవస్తులై । ఁన్నగమయాగింశు
బంధమొనర్చిరపూర్వలీలన్ । ౧౬

వ॥ సమయోచితంబుగా మాటపొరిలింపున సమరఁబలుకునదిప్రతి
భావతుర॥ ౧౭

యలప్రతిభావతురఁ డ॥ కోటదిగంగిజాతియొక కుంభము తెప్పగ
నీదిపోవన । నీటనుబట్టనమ్మెనలినేజెవింంగులిమిఁగిదాటగా । నీటన
గూడెనొక్కడిని చెచ్చెలివేసముబూనునాఘగా । జూటిరెంగిఁబొంకె
గలసోద్యములంతటమేలుగాంచితిన్॥ ౧౮

వ॥ అవలాపించిరోదనంబునం బ్రియువేయకొన నీయునదియవలాపచ
తురయఁ । ౧౯

యపలాపచతుర. ఉ॥ వీరకటిలోఁ బాదంజెలియ చేరెనుజారునితోఁ
చోరతం । జేకొనియింటియాతడటచేరెను కోరికనిద్దరుంభ్రమన్ । జే
కలగూడువోఁ దెలిసినుందగిహా నెలనుండిసొంచినీ । వీరకలునమకంటినిని
వెక్కుచునేడ్చెవిభుండువేడగన్ ॥ ౨౧

కన్యక- చ॥ కనుబొమవాలుగాని గుడంగిబ్బిగిచెంతలఁ జిందుదొక్క
గా । మునుకొనిహారముల్ బెళుకు మూపునఁ గణావతంస మానియిం
పొనరఁగఁగణారంభమున నుంగరమున్ మొనవేలఁజీరుచుం । గనుగొ
నెధన్యనిన్నపతిఁ గన్యకయోరగనవ్వులూరగన్ ॥ ౨౨

ద్రవ్యమాతప్రధానంబుగా సకలపురుషులయం దనురాగంబుగలది
సామాన్యయల ॥ ౨౩

సామాన్య. మ॥ తనియన్ముంగడనించినట్టి ధనమున్నాతన్నిరీక్షించియిం
పుననన్యోన్యనిగూఢమందు క్రియనుప్పొంగెంగుచద్వంద్వము । న్ననలం
దండలచాయఁజెందె దుదనానందాశ్రులక్కంతకున్ । ధరనంఖ్యాకధ
నంబుకై శ్రుతులచెంతంజేరనేతాబ్జముల్ ॥ ౨౪

వ॥ ఈసామాన్యయం దాగంతుక సామాన్య యనునది యంత
ర్భావయల॥ ౨౫

ఆగంతుకసామాన్య. చ॥ పతికినధీననై వెతలపాలుగనుండితిఁగొన్ని
సాశ్వునే । సతతనిగూఢభావములజారతనుండితినేటిదాకనీ । కతలికనేల
వంచుగుతుకంబుననిప్పుడువేళవాటికా । స్థితిగడిదేరియేగడనజేసెదనేచెలి
చందమొందగన్ ॥ ౨౬

వ॥ ఇదికేవల పరకీయా సామాన్య లక్షణం బప్రాదళ పద్యదశంబు
లునప్రవచన కేసరంబులుంగలద్వితీయకుసుమము॥ ౨౭

వ॥ శ్రీకరంబుగా శ్రయోదళభేదంబులగు కేవలస్వకీయాలక్షణంబు
ను ద్విప్రకారంబగుఁ కేవలపరకీయా లక్షణంబును దదంతర్భావలక్షణం
బులును ద్వివిధంబగు సామాన్యాలక్షణంబు నుదాహరించితినింకంద్రివి
ధనాయకలకు సాముదాయకవిశేషలక్షణంబులుదాహరించెద నాయక

లు గుణవిశేషముల నుత్తమమధ్యమాధమలనఁ ద్రివిధలగుదురెట్లనం
బ్రీయుండహితంబానర్చినం దాహితంబు గావించునది యుత్తమ - చేష్ట
లుత్తమంబులై యుండునల |

ఉత్తమనాయిక చ. చెంబుడుగుబ్బచన్మోసలచిన్నెలతో శ్రీమమం
దిచేరిన | స్సలితమందహాసరుచిచందన సారిమలందిచూపుడా | ల్క
లువలబూజ నేయుచును మృదితావులుగుమ్మరిల్లగా | లలనమ్మదాప్రియో
క్తిసుధలన్వడిదే ద్దేసిధండుమెచ్చగన్ ||

వ|| ప్రియుండు హితాహితంబుగావించునెడఁ గాహితాహితచేష్ట
లం జేయునది మధ్యమయల |

మధ్యమనాయిక మ| పిలువన్నెరిముజేపీయ! వ్యధదునిర్భీతిన్నెరుట్టు
న్వీం | గలయంగోకి నాక్షబాణముల ధిక్కారంబుగావించిన | చెప్పలు
వుండంతటనిమిజార్చి సరస్వతీచేకలాలాపయై | చెలిదానిచ్చెనుగాత్రక
ల్పైతికాచీమృహదానమున్

వ| హితమునైయు ప్రియునియం దహితంబుంబియచి కోపించునది
యధమయల ||

అలయధమనాయిక || చ|| నెలకొనినీడుమాగ్గముననీడగబద్ధదయం
బుగాల్చియు | స్సలితిగఁధసారిఘన సారముద్రోవలబిల్లునాధునిం | జు
లకగనీవుగుంభిత కుసుంధరసాక్షి నధంగవర్జమ | జ్ఞాపనిభేక్షగాహతులఁ
బాలనదలెవవేతకోమలీ |

వ|| మరీయు నీనాయికలు రతిసమయంబునం దృష్టయనశృష్టియం
దృష్టాశృష్టియనఁ ద్రివిధలగుదురందు ||

తృష్ట చ|| అలసితి నీకుదక్కితిని హయానిసౌఖ్య సుధాబ్ధిదేలయా |
సాలపున దైవ్యధావణము సొక్కునసల్పివకాగింతల | న్నెలొనుపార
పశ్యమున నేనులానసుధదమేమియం | తెలియనోలుకోమని తృప్తి
పహించరిలినిమిదితి ||

అతిష్ట చ|| పలుమరురొమ్ముకట్టాచును బచ్చిగఁ ద్విష్టమం గోరు
నెట్టుమం | జలములగేలిలో దొడలనై గలచూపుల మెచ్చరింపుమం |

గలరచకూజతోద్ధతులగాంతునకుం దమినెచ్చగించితా । రలసియునుంబు
నారతులకాసలవీడరల్పై కామినుల్ ॥

తృప్తాత్మప్ర. చ॥ అలరఁ గ్రమక్రమంబున, బరాక్రమ మంకవిలో
లకేశయై । నలిగియుపూలదండయన నామెదవారిలివికుంచితాక్షియై ।
నిలువిషుచాలుమూర్ఛిలితి నీవీకఁ జై కొఁచకోరియంచు న । త్కలరవదీ
న వాక్యయగుఁ గామినినేఁ గరిగించితినితి॥

ప॥ ఈతృప్తాదిభేదంబు రతినమయంబునంగాని యన్యసమయంబున
నెన్నంపగదు మాయు నీనాయికలు దివ్యబదివ్యలు దివ్యాదివ్యునంద్ర
ప్రకారంబుదురు వానినెరుగించెద ।

క॥ దివ్యలుయింద్రాణ్యదుల । దివ్యలుమాళవికమాలతియు మొద
లెన్నం । దివ్యాదివ్యునంగు । భవ్యలురుక్మిణీయునీతిపాచాల్యాదుల్ ।
అదివ్యాదినాయకులు । క॥ దివ్యలుపు రంకరాదుల । దివ్యలుమాన
వులనెన్నదివ్యాప్యల్ । భవ్యలుపాథాదులునని । దివ్యాదివ్య కృ
మంబుఁ దెలియఁగలదు ॥

ప॥ మాయు నీనాయిక లన్యసంభోగదంభితయు వకోక్తిగర్వితయు
మానసతియుననం దింద్రధనుదురు॥

లంకులన్యసంభోగదుఃఖత । క॥ అందు తోటకుబోయితో । చెలి
యా యా యధమున్నిజ్జేతో యకట । యాయదికాదన నేక్రియఁ ।
గలిగెన్నీమేసఁ గిగిలుకాభరణంబుల్ ॥

ప॥ సక్రోక్తిగర్విత, ప్రేమగర్వితయనియు సాంకర్యగర్వితయనియుం
ద్విప్రకారయగునందు॥ ప్రేమగర్విత ।

చ॥ నికరములై నరక్కరమణీయవిభూషలునీదుమేనికి । సకియయు
లంకఁగించి దొరనానివీచికఁ గాకబోదువే । చక్రతుడుకాచు ప్రేమగరు
నెన్నలకేనగిలుంచునాథుఁడే । సుకరముగాకనన్యలచి సొమ్మునొసంగకను
న్న ముండెడ ॥

సాంకర్యగర్విత. చ॥ వాపులు తేటనీదుసంపాటులగనుల్ జూతోప
మానముల్ । కలకొనుదియ్యమాటలుసుధారససామ్యములంచు మెచ్చు

నా । చెలువునియందు కేమియుక జేసెనఁ దెల్పఁగదమ్మ నెచ్చెలి । నె
లొనునాచుతామియె నేరముగామది నెన్నగాదగున్ ॥ ౧౮

ప॥ మానంబుగలయది మానవతి - ప్రియంబునరాఫంబానర్చుటవల
స సూచితంబగుచేప్తు మానమనంబడు నలమానంబుగురువనియు మధ్యం
బనియు లఘువనియుఁ ద్రివిధంబగు నెట్లన-స్వప్నప్రియత్నంబునం బరిహా
ర్యుబగు మానంబులఘువు కొంతప్రియాసంబునంబరిహార్యుబగు మా
నంబుమధ్య వంబు నత్యంతప్రియాసంబునం బరిహార్యుబగుమానంబు
గురువనందగు ననాధ్యంబగు మాంబు రసాభాసంబు నాఁబరగు నంద
స్యస్త్రీ దత్త నంబునం బుట్టిన మానంబు లఘువు - అన్యనామ గ్రహ
ణంబునం బుట్టిన - మానంబు మధ్యమంబు అన్యసంభోగ చిహ్నలలో
కంబునం బుట్టిన మానంబు గురువుగానెగడు - మరియు సంతోషంబుచే
యు మాత్రంబు చేతను పరిహార్యంబగు మానంబు లఘువు పినాదంబు
న నానలలిజ్జెట్టుటవలన పరిహారంబగుమానంబు మధ్యమంబు - పాదప్రి
ణామంబులు దివ్యాంబరా భరణంబులు నిచ్చుటవలన పరిహారంబగుమా
నంబు గురువునా ఒరగునట్టి మానంబులది మానవతి ॥ ౧౯

అందస్యస్త్రీదత్త నజన్మమానవతి ॥

లఘుమానం ॥ ౬॥ పరియంగనొక్కయెడఁ దిచ్చలమయ్యెనుమన
ఘర్భమున్ । కంపనలీలనొక్కయెడఁ గంటికెరుంగు నన్య కామిన్ ॥
సొంపుగనీకుకాయకుడ నామ్ములుజెప్పుచుఁ నాచింతరా । నీ నీ లే
మరొయెచటనిచ్చెకొమార మెరుగవేమియున్ ॥ ౨౦

అన్యనాచుగ్రిహణజన్మమానవతి ॥

మధ్యమానం ॥ ౭॥ చెలినిన్ను దానివేం । విలిచితినిధిమనెల
జెట్టకునాచే । దలఁగకనట్టి నగదే । బాలుడగు నీరోమరాజి భోగీం
ద్రంబున్ ॥ ౨౧

అన్యస్త్రీసంగమచిహ్నవలోకనజనితమానవతి ॥

గురుమానం ॥ ౮॥ అలవడగానపత్ని చరణాలగుళిలత్తుక ఫాలభాగసం
కలితముగాగవచ్చు దనకాఁతునిజూచినయంతఁగాంతకుం గలుపితచంచ

శుక్రటిలకాంతదురంతదృగంతకాంతిచే । నలరెఘంగణా మాక్తిక
ములన్నియుఁ గెంపులనంగనగదగున్॥

ఏకశయ్యాన్యోన్యవియోగసంయోగము ।

ఉ॥ వింతగుమోవికెంపుగనివీడెముపుక్కిటికికమలిన్ఁబ్రొంతివిడెం
బానంగఁ దనునెన్నకమల్భివిభుండుశయ్యపై । నంతమనోహరేదనలయా
రటమోర్వఁగ లేకనిద్దరుం । బంతుగఁ గూడి రెప్పటలనాఁసనిద్దరిమ
బ్బుసాంపునన్॥ ౨౩

పేమాధికము. కి । చెలియామనయిరుమేనులు । వెలయంగఁభేదమై
న విరహముగలుగుం । గలసియభేదంబైనం । గలుగవుగారియునగవుఁ
గలభాషణమున్॥ ౨౪

ప॥ మఖ్యాగ్రీల్యానాయిక లిరువరుం ధీరాదిభేదంబున నానుగ్ధురైరి
యాగుంబం జ్యేష్ఠాకన్యప్రాది భేద బున రెట్టింబం బన్నిద్దరై ముగ్ధ
యుం గూర్చి పదమువ్వురైరి - పరకీయయుం గన్యకయును గూర్చింబ
దియైదుగురు నామాన్యయుం శేర్పఁ బదియాగురైరి. యొక్కొక్కరి
వస్థావిశేషంబు న్వాఙ్మనఃకావనకశబ్దక విరహాత్కృతత విప్రీభక్తం
తత కలహంతతత ప్రోషితకతిక అభిగారికలననామిదేవి విధులున్నారై
రి- ఈయెనిమిది భేదంబులు నొలుక జెప్పిన పదియాగురు నాయికల
కుంగలుగ లెక్కకు నూటయిరుపదియెనిమిదిభేదంబులయ్యె-వీరికుత్తమ
మధ్యమాది భేదత్రయంబున మున్నూట యెరుబదినాలుగువిధంబులయ్యె-
వీరికి దివ్యాది భేదత్రయంబునంగూర్చి నేయునిన్నూట యెరుబదిరెండు
విధంబులయ్యె నిదిగాక జాతిభేదంబువలన జూచిన నీనాయికలభేదంబు
లనంతంబులగు మరియు ముగ్ధకు ధీరాదిభేదంబు స్వాధీనపతి కాదిభేదం
బు లెన్నందగకున్నం బూర్వగ్రంథంబులవారు కలుగ నుదాహరించుటం
జేసి నేను ముగ్ధకు స్వాధీనపతి కాదిభేదంబు నిరూపింపవలసితిమియను

ఇదిపోడక పద్యదళంబులం నవ వచన కేసరంబులందగు దృతీయ
కుసుమము ॥ ౨౫

గర్భం. ౧౧ శ్రీమత్కృష్ణదండరామః రక్షసా దృక్తుర్ద్వధకః తాథా ధీనా
భరద్వాజ నోత్తరీత్రే కేంశ మంత్రీప్రాలింగియం మాత్య
పుత్రో నత్కవిజ మిత్రకుకిలతాంబుజి గుడిపాటి నగశైవయః
పారావారగాతానుభాకర సురతానితోదండునతిశ్రితం
బైశ్రవ్యగారరసమంజాయదు ద్వంద్వచాశ్చర్య
దళంబులు ద్వియోవిశిష్యవశే సరణులు
గలిగి కుసుమత్రయూత్రకంబులు
బ్రధమగుచ్ఛము సంపూర్ణము.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదః

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్భగవద్గీతా.

ద్వితీయగుచ్ఛము.

౧॥ శ్రీరంగధామవదనాం । భోరి హవీక్షా ప్రహషణపుంకితగండ ।
శ్రీరాసరంజనయగు । శ్రీరంగేశ్వరీయబీష్టసిద్ధిలొంగున్॥ ౧
తే-గీ । సరణిస్వాధీనధనవాససజ్జికయును । పొయవిరహసముత్కంఠ
విస్మయి । యరయఖండితియనుగలహంశరితియు । సరసపోషితపతి
కాభినానికలన । ౨

౨॥ ఈకృమ బున నష్టవిధనాయుకలయదు స్వాధీనపతికియనునది
యెల్లప్పుడు దినయంత్రంబెజిగి స్వాజ్ఞకులోబడి నడుచుబతిగలయది-
ఈస్వాధీనపతికకు వనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహం
కారాదులు మనోరథావాప్తలు చేప్తులుల । ౩

ముగ్ధాస్వాధీనపతిక. చ॥ గరిమకుచంబులం గ్రశిమకౌనునగాంతిమ
గూంగకణంబులు । బిరుదులమిక్కిలిం బ్రధమస్థితిమనవ్యవృత్తుత్పత్తి
ము । సరసమృతహృదయమకృమమాపుమందయానము । నృపువ

డిలేకనున్న బతిమిక్కిలిచూచునిదేమిచిత్రిమో।

౪

మధ్యాన్యాధీనపతిక. చ। కరములనీవి బట్టినను గల్పించుంగవనంట
నీకునే । విరివిలుజోడుకేలికినిజేళయొసంగక జిక్కుపెట్టినా । సురుచిర
లీలనాపమునిచూపులునిల్పి ప్రియానుబావుడై । సరసుమనాదుచెంతవిహః
జాలడిదేమనియందుచేచెలీ॥

౫

ప్రౌఢాస్వాధీనపతిక. చ। నిలవును మోముగర్జులునువాతెరిఁల్కు
లుహాన్యలాస్యముల్ । చెలువుగనున్న నీకునదిలేరిని మెచ్చుచునన్యకా
మినిం । తెలియగవాజ్ఞవోగతుల దృక్పదవిం గలనై నన్నిడో । చెలియ
రొయ్యినినాధుఁడు నేయకుచేయిటుభేదబోధనల్॥

౬

పరకీయాస్వాధీనపతిక. చ॥ నిలయమున్న జాంగనలు సీరహాయక
నేత్రలిందియల్ । ఘలుసులుఘలుఘలుమహః గంకణ రూణరూణలై
లంగగా । వలచినవారిలుండ్రియును వల్ల భూమాపులదేమొనాపయిం । ద
లగవుహర్మ్యకోమలవికడిఁసఖిజనసమ్ముఖింబునన్॥

౭

సామాన్యాస్వాధీనపతిక. మ। కలరింటింటనుధానముద్రలహరికల్లో
లలోలేక్షణల్ । వలపుల్మీరవిభండుమన్మథకలావ్యాభ్యాత్రినందున్నను॥బ
లుమారున్నుతిసేరితన్నములతో పైపైసంబెచ్చుచుం । దలగండేమి వి
చిత్రమోచెలితనుందామెచ్చరాదెంతయన్॥

౮

ఇదికేవలస్వాధీనపతికా లక్షణంబగుప్రథమకుసుమము.

—:—:—

ప॥ అప్పుడు ప్రియండురాగలఁడని సురతసామగ్రి సన్నాహంబుజేసి
తానలంకరించికొని యెదురుచూచునది వాసకసజ్జక మనోరథసఖిఁడహ
స దూతికాప్రిగ్నభోగ్యవస్తుసంపాదన మాగ్గఁగిలోకనాదిచేష్టలంగలగి
యగునల॥

౯

ముగ్ధావాసకసజ్జక. మ। చెలియల్లారముగూర్చుచు నిద్రిసరులేచకూ
ర్చుచుండంగాదా । నెలమిందీపములందునింపుచునిజాభిప్రానుహాపక్రియల్ ।
జెలయింపంగనవోధసస్మితయునై వీడాకులాపాంగయై । కలయంజూచి
విభండువచ్చుతొరఁగం గాదుంజున్నవియై॥

౧౦

మధ్యావాసకసజ్జక. చ॥ చెలులకు నేర్పుజూపుగతిఁ జిత్రములైతగ
గూడిఁహారముల్ । సాలపులుమీరిఁ జిత్తరువుఁ జూచినలీలజూచుమా
గఁముం । గెలనసఖినిభూషణజగీషనుదాల్చునుచూత్సభూషలీ । లలన
చరిత్రఁ గన్గొనిహతాహళినవ్వెమరుండు నెమ్మదిఁ॥ 3

ప్రాధావాసకసజ్జక. ఉ॥ పొందుగ మేనసామ్ములిడిపూనికధూపితసీలవే
ణియై । చందనవీటికా ముకురజాముతల్పముచెంతఁ జీచితా । నంద
ముమీరి దేహరుచిహైమసుమావళిమేలుకట్లుగా । నిందునిభాస్యచూచు
కడునింపుగనాధుఁడువచ్చుమాగఁముఁ॥ 4

పంకీయావాసకసజ్జక. మ॥ లలిగానత్తనునిద్రాప్రచ్చివడిబల్లంజేసిదీ
పఁబులం । గెలనస్సాధకపోతపోతరతిసంకేత్రాబుగాపల్కుచుఁ । లలితా
వతిఁతపాశ్వయై చెలికపోలాలోలతాటంకయై । చులకల్నాధుఁడువ
చ్చెకేమొయనిచూచుస్వయ్యహస్తంబుగఁ॥ 5

సామాన్యావాసకసజ్జక. చ॥ వెరవునడంబురై కముడి వీడ్చుటకుంగర
కంకణంబులుం । హరువుగమోవియానుటకు హారముగ్బులఁ గేలనం
టగా । మురువగుఁ గాంచికాగుణముముచ్చటలూరిగ వారకాంతతా ।
సరిసవటీరసారఘన సారములందును గోర్కెమీరిగఁ॥ 6

ఇది కేవలవాసకసజ్జకాక్షణంబగు ద్వితియకునుమము

—:0:—

వ॥ సంకేతస్థలంబున కింకం బతిరాడాయెననిచితింపుచది విరహో
త్కంఠిత అరతిసంతాపవిజృంభణ దేహకార్య కంఠరోదవంబులం జె
లులతో దనదుఃఖమునుం జెప్పకొనుటంగలదియల॥ 7

ముగ్ధావిరహోత్కంఠిత. శా॥ ఎంచన్నాపతిరాజుదేమొమరియేయేగా
క్షిణోఁ గూడెనో । యంచుంబుతిలు నెచ్చెలిన్నడువ దెంతై నంగడున్ని
గ్గున । న్నించున్వెచ్చనియూర్పుంబకితదృశీ రేజయై చూడదుం । గించి
త్పక్వమధూకపాండురుచిబెక్కిల్ల న్వహించున్వడిఁ ॥ 8

మధ్యావిరహోత్కంఠిత. చ॥ పిలువకఁ బోదునెచ్చెలియ పిల్చిన
మార్గతమస్రగ్భీతిచే । నిలిచెనొకాక యొక్కనవనీరజగంధికి చిక్కెనో

యనిం । గళవళమంది బాష్పములు గ్రమ్మగనుండు లతాంగికణానం ।
చలితసువణాకై త్తరజంబులుకన్నులరాణ్నంబునన్ ॥ 3

పౌరీధావిరహోత్కృతః । ఉ । తల్లివినవెరాత్రియక దండ్రివినవె మ
హాంధకారమా । చల్లనిచుట్టమాదుపురిసాలమనెచ్చెల్లియైనకుంజమా ।
వల్లభుడైనమాధవుడు వైఖిగానిటకేలరామనా । తల్లడమెల్లదీరినదిత
ధ్యముగా వివరించిపల్కరే ॥ ౪

పరకీయావిరహోత్కృతః । చ । వనములనిల్పితిన్వలదవారికిణాబుల్ల
దానమాడితి । స్మృతపిదపూజజేసితిని మాకికిగమ్మనిపూలరాత్రిచే । నను
పుగజాగరవ్రతముచందితి సిగ్గుచుదానమిచ్చియీ । ఘనతపమాచరించి
యును కాంతుడు రాడిక్కనేమిసేయుదున్ । ౫

సామాన్యావిరహోత్కృతః ।

ఉ । కాంతుడు రాడిదేమొ యొక కామిని జేరెనా కాకయంచు
దా । జింతయొచ్చుచు బెదరుచిత్తముతో ఘన బాష్పధారి
నే । త్రాంతమునందుజాల్కొన నభాగ్రము న్వలివారజమ్మియి త్య
తధనాభిలాష వెలయాలుదిశల్లను గాతరాక్షియై । ౬

ఇది కేవలవిరహోత్కృతాలక్షణంబగు తృతీయకుసుమాము.

—:0:—

వ । సంకేతస్థలంబున వంచింపబడి పతింగానక చింతించుచది విప్ర
భ- అత్యంతవేదన నిటూర్పు నభీజనులందూరుకొనుట విరహాదుట కన్నీ
రునించుట మూర్ఛిల్లుట మొదలగునవస్థలంగలదియల్ । ౭

ముగ్ధావిప్రభు.

చ ॥ చెలియలతప బాసవగజేసి నికూజము జేరియచ్చట । న్నెలకొని
నాథులేమిగని నిల్చియునిల్వకదత్తరంబున । న్నలితమదభ్రమద్రుమర
లాస్యచమత్కృతులుప్పల్లిగా । సోపురినిసాగిచే బెదరుబూపు జూ
చెనవోధచెంతల్ ॥ ౮

మధ్యావిప్రభు.

చ ॥ పరువడినాలతాంగి యెడబాటగు శేలిగృహంబు కీయె । వ్యరు

సరిగ్గా తెలుసుకొని నుచువాడెర యూర్పులగందువారగా । సరిగ్గొరసాక్కు
మాటవగ లర్థవికస్వర లోచనద్వయం । బర మొన పంటనొక్కుమడుప
చుచుండగనిల్పెన్వెర్క ॥ 3

వృంధావిష్కంభ.

ఉ॥ కాత్యురగిరాయతవికస్వరలోచన దచ్చిశూన్యసం । కేతగ్గ
హంబుగాంచి యుష కేతుసూతరయు దలంచితా । దూతికనంపద
యెక్క జలితో సన దేవియుజూడదెవ్వరి । చూర్చగణెమారహరప్రొవ
నెనెన్నని నీ సెంగీతా ॥ ౪

సరికీయావిష్కంభ.

చ॥ సలియంధైర్యభజంగమ స్తకమునంట న్నెట్టికూలంకపో । జ్వల
లజ్జానట దాటియు సులభున ధ్వారతంబు జేపట్టియుం । జెలినాధంగన
లక సరిసము గణె పంగ జూచెన్మహా । సులయైకాంతకృతాంతమత్త
మూమామోహులుగా నెన్నుమ ॥ ౫

నామాన్యావిష్కంభ.

చ॥ సకసుగోష్ఠిచందనలు సల్పచుచుండెమవారకాంతయుం । బరు
సడి మాతిచే గంటభాషలగచితయమ్యేనేనితా । విరివిగనానటద్రుమ
రపేక్షిని నింపచు బల్ల వానితో । గెరుచు బుప్పుకుభమున కేలివికుం
జమున వ్యేనింబుగె ॥ ౬

ఇది కేకవిష్కంభభాగ్యభాగ్యులగు నతికృతముము.

—:0:—

ప॥ అన్యోభాగచిహ్నంబుతో జాగ్రతఃకాంబు నచ్చుటంగనో
పిండునది ఖండెరి ఉన్నటాలా చింతాసంతా నిశ్వాస నిర్వేదతూష్ణిం
భావాచిహ్నంబుగె ॥ ౭

మూర్ఖాఖండీ.

ఉ॥ సన్నుగినయెరింగలతిచిహ్న మిదేమనియేమియైచా । నెన్నికెమో
రగానడుగనిచ్చెదనంచుననోభాసంతట । న్నన్నన బేడిముచ్చెగమచ్చిక
చిహ్నమింగె చిహ్నం । గిన్నలు గిన్నముచ్చెటకా గాన నెన్నిభాదగి

అష్టాశ్చ ॥

౨

మధ్యాఖండిత.

చ॥ కులుకుఁ బిసాళినిబృంపుగుబ్బలరొమ్మున పోటునీటుల । న్వలపు
 ఖుమీరు ప్రాణవిభవక్ష ముగన్గొని వేడిమూర్పలం ॥ బలుమరునంపడే
 మీయును బల్కుదుఁ త్తరమందివేకువ । స్మలయజగంధిశేగముఖమిడ్జర
 రీతులనాఁడె బాప్పముల్ ॥ ౩

ప్రాధాఖండిత.

చ॥ ఎరచతిఫాలకుంకుమముఫాలముచటినినాధుహాదీయం । బరుష
 ములాఁడదూర్పుసెగ బాఁగఁ జూడదుమోమువాంచిచి । త్తరువుమెరుగు
 బామ్మయనఁ దన్విప్రభాతమంగళంబుగా । మరువుగ జేటిచే నిలువుట
 ద్దముఁ గై కొనిచూపనేర్పన్ ॥ ౪

పరకీయాఖండిత.

ఉ॥ నారసచత్రియై త్తిలిరసందిటిదంపిలనొక్కువేట్కొని । దీరిగునా
 ధుకంఠమునుదెల్లముగాగనియన్యభీతిచే । నా రెకుహాఁ యెక్కులున్న
 దు వాగ్గొంగోరుమీటులం । దూరమున న్మెలంగు నలదిం ముగంబు
 నఁ జిమ్మెర బాప్పముల్ ॥ ౫

సామాన్యాఖండిత.

చ॥ గురుతుంగిగఁపక్షమున గుబ్బలపోటుగనంగఁయ్యెనే । నెరవున
 జూదిపెత్తమను వేడుకకిచ్చిన రామ్ముచక్కన్ । విరవుఁడెంత నేమయిన ని
 మ్మనుచు న్వలయాలునాధునిం । గరముబట్టి శ్రోగఁగడుకంకణనాద
 ములున్ గల్గె ॥ ౬

ఇది కేవలఖండితాలక్షణంబు పంచమకుసుమము.

—:—

వ॥ కోంబున బతియియెడలించి పిదపఁ బశ్చాత్తాపంబుచే వ్యధఁడె
 నునది కలహంతరిత భ్రమము పరితాపము చిట్టయిచ్చ నమ్మొనవేసెన
 ప్రిహరణంబుల మిది ముఖ ॥ ౭

యాదాకే పద్యంబు.

చ॥ వెనుకొని ప్రాణనాయకుని వేడదుస్కిన నాస్తమానభి । జనము
బుగోడనేమియును సన్నబెల్పదుచందనానిం । బొసరగివీవ మిక్కిలిన
వోధభిముఖతరాతరంగమై । చిరుసవపాగి బాష్పములఁ జెమ్ముమ్రు
క్కగృహంతరింబునన్ ॥

మధ్యాకలహంతరితి.

చ॥ తేలివిడినానభింతికి దెబ్బకఁ దీరదుదుఃఖమెంతయుం । దెలిపెనస
న్ననామనము దిగ్గుచస్కిన నెగ్గులాడెను । స్వలనిక నెట్టులంచు దనవల్ల
భుగోఁ గలహించుచందము । జెలులకుఁ దెప్పజేయునచిఁపదుగాఁ మి
శోత్తమాఁగయై ॥

ప్రాధాకలహంతరితి.

చ॥ సొంయుచుక్రమామిగులశోణితమందగచేలనయ్యయో । పలు
మగువాగ్విరోధమును బన్నితివేమిటికేక రాబ్జమా । చలముననోరసడ్గయై
కన క్కెముగాఁ గలిహింపచేటికి । ఎలచుగదై వధృష్టులగువారలెరింగరు
గాహితాధముల్ ॥

పరకీయకలహంతరితి.

చ॥ పొలిసెనుధైర్యసంతముడివోయెను లజ్జయుగడ్డిపంచలై । కలగు
రువులుఘుత్వమును గాంచి వాహించులైఁ గాల్వలై । యలవడచేమనో
జ్జ్వలింకట్టినిభున్మదిలేకఁ బొమ్మనన్ ॥ వలసెనుకోపమందబలవతుమగాఁ
డవిధాతయేరికిన్ ॥

సామాన్యాకలహంతరితి.

చ॥ ఎడనెడరాసులై ధనము లెవ్వనివల్ల గృహంబుజేరునా । వెడవి
లురాయలట్టి ఘనవీరుడు ప్రావినిబంటువయ్యనా । దడియకనట్టిదాత
నొకతస్వయ్యనైచకఁ బొమ్మనట్టిహా । పెడతలచుండుగాయువతి బృంక
ము కెల్లనిబుచ్చియెన్నగన్ ॥

ఇది కీలక సామాన్యాక్షణాంబుగు పచ్చనుసుచుము.

న॥ పతిచే శాంతిరగమున్నయం . ఎవ్వరింబెరుగునది ప్రాప్తిరథ
త్వం కలకలశాంతిసంగియి యి॥

మధ్యాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ కేవలదుఃఖమందియు నభివృద్ధితోపచియింపనోమదా । శైవలశయ్యజేసియును పైఁడదసిగ్గున బవ్వళింపగా । నావలగిద్దనవ్వరమునందదుచిందను గొప్పబిందువు । లాభపజుడేయెరుంగు నాభావపహించు దురంతతామల॥ ౨

మధ్యాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ చీముమున్ను కట్టినదవేరుల నెప్పటికంకణంబులే । తిరుగురన్న కోటియునసీమనీ గొమ్మున నున్న లేకదా । భూమివాగ్గొరణవార్ధి వరసమహాశ్చర్యంబు । వేరుగదోచెన్నయునుమింగికారిణి మిశ్చిన్పి॥ ౩

ప్రోషాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ ముగియచెరింగుదమ్మియను మొగ్గుచుపలుమల శృంగున । స్వగు వడిరన్నకాంచివిభు పైనముతోడ నెఁగూడయక్కరా । యెరింగు నా డియైచి చికిన్నదొలేనో యటంచుజూపగా । వెరుగుచుకరువొరినే గలుచేసెను వానిమూములు॥ ౪

పరోక్షీయాప్రోషితభర్తృక.

ఉ॥ అత్తయొరంగురీచములంటదుకన్పొమ్మనైగిజూచుదా । నిత్య ప్రాణ ధారిణికు నేమగునోయనితోడకోడంబుం । బత్తుమాటూపింపింబులు కుత్తరమిచ్చునాశ్మహో । విత్తజితేజ్జియూర్పణమ భీతినిచిత్తము చిత్త రింపగల॥ ౫

నామాన్యాప్రోషితభర్తృక.

చ॥ విరివిగగాననావిరహవేదనచేనగు ప్రేమలెఱచెను । త్వరగతిగాంతుడేమగుడ పచ్చినవార్ధమలీయగోరుదా । మరికినుదమ్ములనెఱిమి మాటికివాకిటనిల్చివెక్కుమం । జరముగ బొప్పబిందువుల జిందువరాల్లగన వెగలంబుగల॥ ౬

ఇది కేవలప్రోషితభర్తృకకాలక్షణంబగుసప్తమకసుమము.

ప॥ తానాయకు ననుసరించుట లేక నాయకు దనుననుసరింప జేయుటయైనంజేయునది యభిసారిక సమయోచితాలంకారము శంకానుబుద్ధి నిపుణత కపటము సాహసము మొదలగుచేష్టలంగలదియల॥

ముగ్ధాభిసారిక.

పరగన్వారిదతాంత్రికుండుతెలిపె బ్రస్తాననై మిత్తము । స్మేరుపుం దూతికలీలదోచె దిమిరాసీకంబుఱిల్లిధ్వను । ల్వరకల్యాణనుమంత్రముల్వలిక హేలంకేళిసాంకేతితో ॥ త్తరకుంజంబును జేరువేళయిదిము గ్గాసిగురావించవే॥

మధ్యాభిసారిక.

చ॥ తెరువులనున్న నర్పముఁబ్రోనివచ్చిననీవదేమతో । గరిమగమద్దు బూర్పణకుగంపముజెందెదువారిదధ్వని । పెరునకధీరవయ్యుడమివేళల నొక్కతెగాగవచ్చునీ । వరయఁగమద్వచోరచన కావలిమోమిడదేమి నేసెదన్॥

ప్రాధాభిసారిక.

చ॥ గురుకుచభారభీరు నవతోమలపల్లవపాదచారివై । వెరవున నా ధుఁజీరగలవేబలుజీకటినందు కేమియో । సరసిజగంధిసూనశరసారధి బా హుకలానిరూఢిచే । నొరపగునామనోరథరథోద్ధతికల్పభయంబదేటికిన్॥

పరకీయాభిసారిక.

చ॥ అలయభిసారికాంగనల కందరకున్సరియేగనింపఁగా । జలదమే భానుమంతులీము సంతమనంబువెలుంగుపయ్యదే । కలునలశయ్య రేప నలుకాననమంగజకేళిశాలయో । మలయజగంధిరోవిను విమాగఁమే మాగఁమగుండలంపగన్॥

జ్యోత్స్నాభిసారిక.

చ॥ చిలుగుమణుంగుగట్టి చిరుచిక్కినిగంధమలందిపూవులం । గలకలనవ్వునవ్వుచెలగంబలువెన్నెలవేళనాధుని । గలయఁగబైలుదేర న కంతుఁడుమూనిని బాణమేయగా । గళవళమందెనన్న జెలిగన్లొననెట్లు గునింతవారికిన్॥

దివసాభిసారిక.

చ॥ జనములు బట్టణాధిపతిజాతరకంధరం బిల్వబంపగా । జెనుగొని
యూరనింటగల పెద్దలుపిన్నలుముందరైనచోఁ । బసిగలయట్లునిల్చియె
డబాటుగగాముక కామినీమణు । లొనకొనికేళికుంజములు గూడుచు
నాడుచు బోయిదర్శు॥

2

సామాన్యాభిసారిక.

చ॥ సాలపునోయారపున్నడలు సామ్యులుమేనం జలింపమేఖలా । కల
కలరావమ్ములెగఘ్ననియందెలుమోయిబైటాఁ । గులుకుచిసాళిని
బృరపు గుబ్బలయుబ్బలు మీరసాంపుతో । జలుగుముసుంగుబూనివె
చేడియజేరె బ్రయోపకుంజము॥

౩

ఇది కేవలయభిసారికాలక్షణంబగు నష్టమకుసుమము.

—:—

చ॥ ముగ్ధలజ్జాద్రావణ మధ్యలజ్జామదనసమాన ప్రగల్భకామప్రధాన
ధీరాధీరధైర్యధైర్యప్రధాన జ్యేష్ఠస్నేహాధిక్యద్రావణ కనిష్ఠన్యూనస్నే
హద్రావణ తృప్తరతిసంతృప్తరతి సంతృప్తతృప్తాతృప్త యత్తృప్తాశా
తృప్త యన్యగూఢచేష్టాద్రావణ ముగ్ధవోలెంగన్యసామాన్య ధనప్రాప్తి
ప్రధానగానష్టవిధనాయికల నుదహరించితి నింకబూర్వగ్రింథ సంప్రదా
యంబునం దొమ్మిదవదియగు ప్రవతన్యస్వతికందెలియజేసెద నల్ల దితత్తు
ణ ద్రావణోన్ముఖుండగు పతింగలయది, అదిపతిసాన్నిధ్యంబునంజేసి
ప్రేషితభర్తృక విరహోత్కంఠిత విప్రీలభ్యలయందుం బ్రీయునితోగల
హించి యవమానింపమి గల హంతరిత యందు నన్యోపభోగ చిహ్నం
బులంగని కోపింపమిఖండితయందు గ్రహసజ్జీరణంబులేమి వాసకసజ్జీక
యందుం బతిప్రయాణంబునివాంఛమి స్వాధీనపతిక యందు నభిసరణో
త్సవంబుకల్గమి సభిసారికయందు సంతర్భావంబుకార్భావ నటులప్రవిధ
నాయికలయందంతర్భావంబుకామినం తజ్జాపంబుకలిమి సంగీకరింపవల
సెనది కాకువచనము కాతరవీక్షణము గమనవిహ్వోపదర్శనము నిర్వే
దముసంతాపము సమ్మోహము నిశ్వాసము బాష్పము మొదలగు చేష్ట.

లంగలదియల

ముగ్ధాప్రవత్సర్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచిబ్రాణనాయకుడు పై నముబోయెదనంచుఁబల్కిన । న్ను
దతియువిన్న నై కడునుసూరనిమోముజవాంచియుండగా । బాదలికమీ
రనెచ్చెలియ పూపొదచాటుక నిల్చియిద్దరుం । బెదరికపుంగిలింప నెర
పెంగలకోకిలకాకల్పిధన్వీ॥ ౨

మధ్యాప్రవత్సర్యత్పతిక.

చ॥ సొలతిరొయిష్టమూరికిని బోయెదనంచు విభుండువల్కిన । న్నై
లనినబాష్పపూరములనింపదుకన్నలవెచ్చగూర్చును । వలదనివిన్న
వాక్యములు వల్కుదుతత్తరమందియత్తరిం ॥ బలుమరుఫాలమందడవె
బాణినిబ్రహ్మలిపింబణంపఁగన్ ॥ ౩

ప్రాధాప్రవత్సర్యత్పతిక.

చ॥ ఒనరినకూర్చితోడవిభుఁడూరికిబోయెదనంచుఁ బల్కిన । న్విను
డులతాంగిచేతికిని వీడ మొసంగుచుబోయిరమ్మునీ । మనమునబడు మెన్న
టికిమాపయినుంచుముప్రాణనాయకా । వినియెదువితగాగనిది వెంబడి
నాశుభవాతకలన్నియున్ ॥ ౪

పరకీయాప్రవత్సర్యత్పతిక.

చ॥ మగనిదృణీకిరించితినిమామకునత్తకుదున్దుఁబట్టితి । న్నైగడిననీతి
బాసెతినినీతయనీవికబై నమైనహా । వెగటగుబాపమిట్లునుభవిపకందీరునె
యిట్టిమేనికిం । దగుదగుమన్మథాన్ని బరితాప సముత్థితప్రీతివేదనల్ ॥ ౫

సామాన్యాప్రవత్సర్యత్పతిక.

చ॥ పదరుచునీవీటూరికినిబై నముబోయెదనన్నమాత్రలో । నదటున
మేనుచిక్కి వలయంబునుబారెను నీదునుంగరం । బదిరయొసంగినంగర
మునందుధరించెదఁ గంకణంబుగా । చెదరగనిమ్మటంచు వెలచేడియ
దూసె విటుండునిల్వగన్ ॥ ౬

ఇది కేవలప్రవత్సర్యత్పతికాలక్షణంబగునవమకుసుమము.

చ॥ మరియుంబూర్వగ్రింకనగప్రదాయంబున సమాగచ్ఛత్పతికయ
నియెడు పదియవనాముక గ్రహింపంబడియెడు నది దేశాంతరగతుడై
యుండి తన్నుంబునవచ్చు నాధునింగని సమ్మోదానందాశ్రు విరహోప
శాంతులంగలది, సద్యస్సమ్మోదము అబ్బరపాటు గగుర్పాటు అడ్డు
తాలోచనము ప్రాగ్విరహతాపశాంతి స్థితపూర్వోత్సాహభాషణ
ము ముఖవిలాస హర్షాశ్రు సిద్ధమనోరథావాప్తులు మొదలగు చేష్టలం
గలయదియల॥

ముగ్ధాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ చిరముగరాడిదేమొయని చింతిలిమార్గముజూచిచూచిమం ।
దిరమునకూరనుండి నెడ దేరగవచ్చిననాధుగాంచివి । త్తరికుచకుంభఘర్మ
కణధారలఁ బాద్య మొసంగినవ్వల । స్వీరులనుబూజజేసి కనువేగఁజనె
బడకింటిచాయకు॥

మధ్యాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ ఒదవినకూర్మిదూరమున నుండియవచ్చిననాధుజూచితా । గద
సికపుంగలింపగమకంబానరించును నింటిచాయబోఁ । బడటమునొందు
నిట్లుభయపడుకుతూహలనిచ్చితాత్మయై । కదలుచునిల్చుఁ గొమ్మజిగిగి
మ్మిన చిత్తరుబామ్మకై వడి॥

ప్రాశాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ కన్నులబిత్తరంబువలిగబ్బిచనుంగవనుబ్బుమోముకు । స్వన్నైగ
నవ్వుగల్గెఁ బతివచ్చెనుయిచ్చడదేమిదెచ్చెనీ । సన్నతపూణఁచంద్రునకు
జల్లనితమ్మికిదావివాచ్చకుం । దిన్ననచిల్కపల్కులకు దీయనదుచ్చ వి
భండు నుచ్చెలీ॥

పరకీయాసమాగచ్ఛత్పతిక.

చ॥ పడతుకయూరనుండి పతిబాసినయానడు వీధిబోవగా । నెడయ
కదాగవాటము నొకించుకనోరగ జేసియింటివా । రుడుగక నాడుమా
టకొక యుత్తరమొక్కటివేరెయిచ్చుచుం । దడపుగఁజూచిమైవి రహ

సామాన్యసమాగచ్ఛత్పత్తిక

చ॥ తడయక నూరనుండి తిదవ్వులరా నెదురేగి బాష్పముల్ । వడివడి
జిందగద్గదిక వాతలఁగేహముఁ జేడికేయ్యై । నిడిబహుళోపచార
ములనింపొనరింపుచు వారకాంతతా । విడుచును రొక్కపున్నుడుపువేమ
దిబెచ్చులుసూటిదేరగఁ॥

౬

ఇది కేవలసమాగచ్ఛత్పత్తికాలక్షణంబగు దశమకుసుమము.

ప॥ గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీనాయికల కుత్తమ మధ్యమాధమత్వంబు
లు వివరింపబడదయ్యెనైన నవ్విధత్రయంబందుం బండితులూహించి క
నుంగొనుటసులభంబు మదియు విశ్వాసంబుకలిగి యూరటగా బాధ్య
మునందు సంచరించునది సఖయనంబరగు నీసఖయలఁకరించుటఉపాలం
భించుట శిక్షించుట పరిహాసించుటనగు నీకార్యంబులంగలయది అందు
అలంకారిక.

చ॥ కులుకుమెరుంగుగుబ్బపయిఁ గూరిమినాథుని కేల్పెలంగగా । వ
లనుగఁబ్రతికాంకురము వాఁయునెపానరహస్యవేళనా । చెలువునిగోరు
చన్న మొనజీదిన యల్కిలతాంగియచ్చెలిం । గలువలబంతిచేవినరెగ
న్నులనవ్వుచుహుంకరింపుచుఁ॥

౭

ఉపాలంభన

ఉ॥ మిక్కిలిగజఁ సేయుచును మేఘముభూస్థలి నెల్ల వోటుల । న్నె
క్కువవఱఁ ధారలనునింపుఘటింపువిధంబునాతిరో । మక్కువనీపయిన్ని
లిపెమంచిదిమత్సరవైననీవుమే । లక్కటలేశమవ్విభాని యందివ్వవై తివి
దేమిచిత్రమే॥

౮

శిక్ష.

చ॥ వనితనికుంజముంగదియు వల్లభశేఖరుఁ గృష్ణు జూడనిం । పెన
యగఁజూచువేళ విభుడ్డిటనుచుం గనగూడుమెల్లనఁ । దినమునర్థుంక
తున్నెరవుఁ దేంట్లునురేలఁబరిభ్రమించుప । జ్ఞనజటులూగ్రచంచువు
చంచలమత్తుచకోరియూధముల్॥

పరిహాసిక.

చ॥ చెలులుదశావతారములఁ జిత్రిములందులిఖించియుందులో, వెల
సెడినప్త మాకృతికి విన్నుటనామముఁ దెల్పుమాయనం । దులతులసిగ్గుని
గ్గులుకదొంగల రెప్పలగుప్పలింపగా । జలిబిలిముద్దు లేనగవు చేత నెయుత్త
రమిచ్చెనీతయున్ ॥ ౧

చ॥ ద్యౌవ్యాపారపారంగతయగునదిదూతియనగబడునాదూతినాయి
నాయకులకు సంఘటనంబునేయు విరహము దెలుపుటయీవనులం
గలయది॥ ౨

అందుసంఘటనము

చ॥ రసికులుమెచ్చగానిపుడు రాతిరియయ్యెనుచిమ్మచీకటు । ల్భసలక
దంబహంబరవిలాసమునందిశెలాక్రమించెన య్యసమశరుండునుత్పల మ
హాద్రుమునెక్కి డెయావతంబుపై । యొనపరిమాటలేలసమయోచితకృ
త్యమునిర్వహింపనే॥ ౩

విరహముదెలుపుట.

చ॥ సరసీజేక్షణకృష్ణ దేవవినుమీసత్యంబునామాటమే । ల్పరగన్రా
ధదశాంతదీపకళికాభావంబునుజెందెడు । న్నెరయన్నీపువడపరీమాణని
రతిన్ నేహంబులూహింపుమా । ధరసర్వంబుమహాంశకారి రహితత్వం
బందిశ్రీనింపగా॥ ౪

ఇది సఖ్యాదిలక్షణంబగు నేకాదశకుసుమము.

గద్య.

ఇదిశ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ
భారద్వాజ గోత్రవిత్రి వేంగళ మంత్రీపాత్రీ రంగరాయామాత్యపు
త్ర సత్కవిజనమిత్రీకుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశజయః పారావారరా
కానుధాకర సురతాని కోదండవత్ప్రణీతంబైన శృంగార తనమంజరి
యందు ఏకాదశ స్తి పద్యవళంబులుండతుడకళ వచనకేసరంబులుం గ
లిగి యేకాదశ కుసుమంబులచే నురువణించు ద్వితియగుచ్చము సం
పూర్ణము.

శృంగారరసమంజరి

తృతీయగుచ్ఛము.

క॥ శ్రీరంగధామనఖివి । స్తాతమకరీకలాప ధగధగితకుచాం । గో
రుహకుబ్జులయగుమా । శ్రీరంగేశ్వరియభీష్టసిద్ధిలొసంగు॥ ౧

ప॥ శృంగారరసంబునకు నాయికానాయకు లిరువురు నిరూపింపంబు
డందగినవారై యుండుట నింకనాయక లక్షణంబుదహరించెద సందునా
యకులు. పతియు ఉపపతియు వైశికుండునం ద్రివిధులగుదు రెట్లన విధ్యు
క్తప్రకారంబునం బాణిగ్రహణబాసర్పనతండు పతి॥ ౨

అలపతి.

చ॥ సరససుధాకణంబులనుచల్ల గజిందుముచందమామపై । నెరయ
ఫణాతపత్రమునీడగ నేయవ దేలవాసుకీ । వరసురవాహినీజలరవంబులఁ
జల్లుమునూగఁ మెల్లెడం । దురుసగు నెండుచేగిరిజతోవనుశాంతివహిం
పకుండుగఁ॥ ౩

ప॥ ఈపతి అనుకూలుండు దక్షిణండు ధృష్టుండు శతుండునసజతు
ర్విధుడగు రెట్లనఁబరాంగనాపరాజ్ముఖుండై సర్వదా స్వీయానురక్తుడగు
వా డనుకూలుండు॥ ౪

అల యనుకూలుండు.

చ॥ పసుధమ్మదుత్వ మొందుదినవల్లభశైత్యముజెందుమాగఁమా ।
వెసలఘువృత్తి నింగనుము న్వేదమణంచునమీరచెంతనే । పానఁగుము
దండుకావనమహిమృతగాగింద్రీనీతయిం । పెనగగనన్న గూడిచరియిం
పునుఁగానకువచ్చుచుండగఁ॥ ౫

ప॥ నాయికా కదంబంబు నందు సహజసమానురక్తి గలవాడు ద
క్షిణండు॥ ౬

అలదక్షిణండు.

ఉ॥ ముందటనున్న మన్మథవిమోహనలోచన లెందరేనినే । నిందరి
యందు నక్షియుగమేక్రియనిల్వెదనంచు నెంచితా । సంవచు మీర
మీలితద్వగంచలుండై మధుసూదనుండునింపొందగమేనగ్రంబులకలా

రగ నిల్చెదరస్మితాన్యుడై ।

2

ప॥ నిశ్చంకంబుగా నేరంబొనర్చియు నాయికచే బరిహరింపంబడియు
భయంబొంపక మరల్చిసియంబులంజెప్పెడువాడుగ్గుడు॥

౫

అలగ్గుడు.

చ॥ విరివిగదారహారములు నేయుచువాకిలి వెళ్ళగొట్టినట్లు । గరిమవిధం
దుదూరమునఁగల్గొనుచుండెనుశయ్యచెంతలం । గరనలయంబునే నెడుక
గ్రక్కనఁదానెడుకంగనచ్చెనే । బరువడిదిట్టినన్మగుడఁబాశ్వతమునంబ
వళించెనెచ్చెలీ॥

౯

ప॥ కాంతలయందు కపటబొనర్చు వాడుశకుండు॥

౧౦

అలశకుండు.

చ॥ విరివిగొప్పనందుమిమితగఁగన్తురిబొట్టమచ్చియు । స్వరసతహా
రముల్నెరిపినమృతిఁగామిని విశ్వసించిన । స్వరువగుగాంచి కాగుణమొ
యారముగానవరించు చాయగా । వెరవున గేలఁబోకముడిపిడిచెలిత్తరి
తత్తరింపఁగె॥

ఇదికేవలపతిలక్షణంబగుఁ బ్రభవకుసుమము.

ప॥ ఆచారసీనుండగు వాడుపపతియగు॥

౧

అలయపపతి.

చ॥ మెలగెడుశంకచేతనని మేషతఁ జూడగ రాదువేడుకన్ । పలయ
నినాధభీతిసుఖవై ఖరిగొగిటజేర్పరాదుగా । కులుకుమెఱుంగుమోవిఁ బ
లుకుమ్ములు నేయఁగరాదునెమ్మదిం । గలమణితమ్ముగల్గుదుపకాంతుని
పాందొకపాండెయింతికిన్

౨

ప॥ ఈయుపపతి కనుకూలదక్షిణధృష్టశతత్వంబులుగల వందుశతత్వం
బునియతంబు మరియునకలవేశ్యోపభోగరసికుండువై శికుండు॥

3

అల వైశికుండు.

చ॥ నెలకొనికాంచికిణిఘణిల్ల నిమ్రాయగఁగఁతపాళికం । దలగక
వితకూగిబక దారిరవంబులుకుల్కఁజూపులం । గలయబెడంగుఁగన్బొమ
లొకానొకత్తనచలింపసాంపున । న్మెలగెడువారకాంతరతిమెచ్చెదనేవ

లరాజుగఁ జ్ఞిగఁ॥

ప॥ ఈవై శికుండుత్త మమధ్యమాధమ భేదంబులఁ ద్రివిధంబులంగల
వాడు, ప్రియకెంతకోపంబై నను ఘరిమరి యుపచారంబు లొనర్చువాడు
త్త ముండు॥

అలయుత్త మనై శికుండు.

ఉ॥ కేకరలీలనిఁతికను కెంజిగజూచియఁ జూడనట్లుగా । పైకొనిమా
టలాడడును పంతుగనన్వడుజూడఁ డెవ్వరిం । దీకొనిశయ్యఁజేరిమునుతీ
రునఁ గాంతకు వీడెమియగా । నాకుమడంచువెంతగను హారముఁ గూ
ర్చనతోత్త మాంగుడై॥

మధ్యమనై శికుండు.

చ॥ అగడునహాస్యలాస్యహాసముమానివిలోచనాబ్జము । ల్నిగులఁ
గశోణమైనఁగని మెచ్చుచుగుబ్బులఁ బ్రతికాంగముల్ । వగవగరీతిమేని
కినివై ఖరిమాపటివేళఁబెట్టుచున్ । సాగనులఁ జూతుగాకయనుచున్నిలిచె
న్నిలయాంగణంబునన్॥

ప॥ లజ్జాదయాధయంబులుపజ్జించికామక్రీడలయందు కృత్యాకృ
విచారంబు సేయనివాడధముండు॥

అలయధమనై శికుండు.

ఉ॥ న్యాయములజ్ఞయంగరఁణ నమ్మికకోపభయైకలేశమిం । కేయడ
జూచినన్మదిన్దోకించుక నెంచకఁ బుష్పకోమలిం । బాయకఁ గందజేయు
ఖరపాకవిచక్షణునెందుగాంచిన । నోయిరైవై శికాధమ శిరోమణివీడ
ని పొరకామినుల్॥

ఇది యపవతివై శికులలక్షణంబగు ద్వితీయకుసుముము.

—:—

ప॥ మానిచతురులు శతాంతర్భావులు॥

అందుమాని.

చ॥ మనముమహేంద్ర వజ్రమగు మాటలుతీయని తేనె కోటలా ।
ననిచెలివల్కఁగోపమున నచ్చటనిల్వకఁబోయిమళ్ళితా । ననువుగవచ్చి

యంబి) మము లాశకనావలిమోముసేయునా । ధునిపమువా)లై దైత్యగ
తితోపగనితికటాక్షభావమున్. ౧

స॥ వాక్యేష్టలవ్యంగ్యము గలవాడుచతురుడాచతురునకు వచనవ్యం
గ్యసమాగమముచేష్టావ్యంగ్యసమాగమంబని రెండులక్షణంబులు. 3

అందు వచన వ్యంగ్యసమాగమము

ఉ॥ ముద్దియోభయంకరత మోఘునకూటజటాలమైనయీ । యద్ద
నురేయివేళలమహావనవాటికవాహినీతటిక । హద్దిర యెంటిబోయెద
వె యక్కట తెచ్చె వెయేమిమితనే । యొద్దికమీరునీకు నెవరో తగినట్టిన
హాయమెన్నగన్॥ ౪

చేష్టావ్యంగ్యసమాగమము.

తే. గీ. ఎమ్మెగాఁడొక్కబంగారు నిమ్మపండు । కరజములనెత్తనొక
వింతహరువుమీర । మందిరద్వారరచితార్కమండలమున । బిందువొ
నరించి చనియెఁ బూజేందువదన. ౫

స॥ ప్రోషితశతి ప్రోషితోషతి ప్రోషితవైశికుండనం బతి త్రియం
బు ప్రోషితత్వమెందు॥ ౬

నందుప్రోషితశతి.

ఉ॥ నమ్మియిరుల్గురులు నమ్మెగమద్దముకన్నులంటిమా । త
మ్ములు మాటలాయమృతధారలుగుబ్బలిజోడుగుబ్బలా । యెమ్మెలరం
భలూరువులుమెవ్వతెకవ్వః తాశిరోమణి॥ గ్రమ్ముకరొమ్మపై నిడకఁగం
తుని తాపము శాంతిబొందునే॥ ౭

ప్రోషితోషతి.

మ॥ జలకేళీకుతుకంబునంజనుచు నిచ్చ న్నెంటననోంటిరాఁ । బులక
ల్లుబ్బలనంకురార్పణములై పొంగారగాజూచితా । కలితాంతస్మితదృక్
రంగిత చమత్కారంబులంజాణమా । చెలినన్నుందనసామ్మజేసికొను
టలేచింతిం చెవన్నెమ్మదిన్॥ ౮

ప్రోషితవైశికుండు.

చ॥ కులుకునోమూరపుచ్చునుఁగూ గొంగరజూరగుబ్బుబ్బగా । సా

లపులుమీరఁగా గొనరుఁజూపుచును మరాజవీధిలో | మెలగుచుగిల్లు
గిల్లుచునుమెట్టల మెట్టలవార కాంతమై | చెలువుగగాన నొమదన చేన్చు
ల నెప్పటికిందలంచెదన్ ||

అనభిజ్ఞుండు రసభాసుండు.

చ॥ పొలితిగొయెవ్వరుఁగనని పూవులతోటకు నొంటిఁబోయితి |
నొప్పిన భావగర్భముగఁ జూచితి వీడములీడులీలగా | బలిమినిగుబ్బలే
గ్నికబయ్యెదజూచితనమిజేసిన | న్నెలిమినినిగితంబెరుగడేమిట వాని
కెరుంగ జేసెదన్ ||

ప॥ సఖియంబోలెనాయికఁ బహుసించువాడు పరిహాసకుడు

ఈశ్వరీయ ప్రియుక్తపరిహాసము.

చ॥ చలమునఁజూల్క జేసి బామనైగలుజూపిన మీరునెచ్చెలు | ద్వి
లిచినమాటలాడినని నేమనుగొప్పడు కేలినవ్వినం | గులుకుమెరుంగు
మోవిడలు గుమ్ముచునుక్కునుమ్మలించఁగా | నెలకొనెరాధ సీతక్క
తుల నింపుచుమోమజవాంచెసిగునన్ .

న॥ అవస్థాభేదంబులు నాయికలకుగల్గునట్లున్వృత్తిస్థిధంబుగా ననుకూ
లదక్షిణధృష్టశతులగు నాయకులకుంగలుగ నేరవు | విప్రలబ్ధఖండితాదిభే
దంబులంగీకరింపఁబడునవిగా నెన్నంబడుగాని యవిసాంప్రదాయంబులు
కావు మరియనొక్కప్పుడు వ్యత్యాసముగా గలుగం జెప్పిన నది రసా
భాసంబు ||

ఇది త్పితీయకుసుమము.

ప॥ మరియు నీనాయకులక పీఠమదన్ విటచేటవిమాపకులన నర్మనచి
పులు నలుపురు కలరిందు కుసిత స్త్రీసాదకుండు పీఠమదన్ ||

అలపీఠమదన్ ||

ఉ॥ మానమమానకున్నగడు మంచిది మాటలుదై న్యమందనీ | పూ
నికనీడుమేనొరసి పోమిడరీమళిలీలజెందగా | మానితమూణితాక్షివ
యిమక్కి-న నెన్నొక్కఁగించిలో | వానిచఃశలంబునకు నందఁజేనొన

రింతునిత్యమున్॥

౨

వ॥ కామతంత్రకలాకోవిదుండు విటుండు॥

౩

అలవిటుండు.

మ॥ ఇదుగో వచ్చెనుధాకరుండు పవనుండేతెంచెభృంగీతతు । ల్లది
సైర్ముంకృతిమీర సిద్ధరసనుల్లానిన్ని జేకూచియా । మదనుండేయన
వద్యవైద్యుడగుచున్మాన్వంగబ్రాజేశుపై । మదిలోనాగ్రహరోగమెట్లు
నిటుచున్నత్తద్విరేఫాలకా॥

౪

సంధానకుశలుండుచేటుండు-అలచేటుండు.

మ॥ అదిగోవచ్చెను నందననందనుడు దైవాధీనయత్నంబుగా । ని
దిగోవచ్చెను రాధకుంజమునకై యిప్పొందగానంచుదా । బదటంబందు
చుడిఘోక న్నెదగుచుం బానీయపానేచ్ఛగా । గదలేన్నర్మనఖుండునింపు
దనరంగాగైతవశ్రాంతి॥

౫

వ॥ అంగవికారాదులచే బరిహసించువాడు విదూషకుండు॥

౬

అలవిదూషకుండు.

ఉ॥ పయ్యెడకొంగుబట్టి యలభామనుశయ్యకుజేర్చి యంతనే । నె
య్యముమీరరైకముడి నేర్పునవీడుచు నంతలోననే ॥ యెయ్యెడనోవి
దూషకుండుయేచెదరంగననరైనక్కటా । చయ్యెనవేకువం దెలుపు
సాహసకుక్కుటకంతనాదమున్॥

౭

ఇదిచతుర్థకుసుమము.

—:—

సాత్వికభావములు.

చ॥ తలకొనునట్టిలేజెమట్ల స్తబ్ధతయు బులకాంకురంబులు । బ
లుకులదోచునట్టి స్వరభంగము కంపనమున్వివర్ణముం । బలుమరు
బొప్పముంబ్రళయభావమునుం దగునట్టిలీలలే । యలవడు సాత్వికోదయ
గుణాప్తకమైకవిసమ్మతంబుగన్

౮

సాత్వికోదయము.

చ॥ పలుమరుగద్గదస్వరము పాడిమచెక్కులమేనబుల్కులు । బలు

చనమోపైగనులబెప్పము గుబ్బులఘుర్మపూరము । తైలకొనునెన్న
దన్దతనెమ్మదిలోఁబ్రళియంగొచ్చియొచ్చి । చెలిపురవీధిలోరసికశేఖరు
రంగనిజాచెకేమకో ।

ప॥ రతిస్థాయీభావంబునశృంగారంబు. సంభోగవిప్రీలంభ భేదంబు
సం ద్వివిధంబగునందు సంభోగశృంగారము॥ ౧౦

చ॥ గగనముసంచలించె గరికంఁజమునొందెను జారెమేఘముల్ । మి
గులగులా దుగ్రిలుంబాదలె మీరిగ నాఁజనురాఁగోర్చొక । తైగడికపోత
మ్యాలికె నీటుగన్లు - డెఁజుమృడా । సాగసెవరుంబెసంగునెడఁ । జ
క్కలురాలెను దిక్కులెల్లడె॥ ౧౧

విప్రీలంభ శృంగారము

చ॥ జలధరజాలముత్యరయ సారెకునీలువచ్చుమార్గముం । గలయఁ
గఁ జూడగోరి సతికంతనమీఁజముఁజేరెఁబ్రాణము । ల్వలపుమీరితానె
గణవచ్చెదనంచుదలంచెయుబ్బన । స్థలహపత్ర దంభమునఁ జన్దరె
క్కలుదాల్చెనద్దిరా । ౧౨

ప॥ ఈవిప్రీలంభ శృంగారమునకు దశాష్టలుగావు వానివివరిం
చెదను॥ ౧౩

తే॥ తలపులోనభిలాషచింతాస్మృతులును । వెలయుగుణకీర్తన
నోద్వేగవిలసనమును । మన్మథవ్యాధిజడతలుకొనరులయము । వలపు
ననుబూచునివిదశావస్థలనఁగ॥ ౧౪

ప॥ ఈయవస్థయందు సంకమేచ్ఛ యభిలాషమనంబురగు॥ ౧౫
అలయభిలాషము.

తే॥ తరుణి నెమ్మేలిలావణ్యసరిసియందు । కేడుకనువ్రాలె నామ
నోవీక్షణములు । మనసుఘన మూటనచ్చటమన్నమయ్యె । జులకనివిగా
నదేలాడెజూపులపుడు॥ ౧౬

ప॥ సందశన సంతోషశృంగారంబులం జింతించుట చింత॥ ౧౭
అలచింత.

తే॥ సారెకునుచేను యీనికుంజంబునెంత । కలయఁ జీతిచలకల

కంఠరవము । వేగరాధకుబాడమునువిభ్రమములు । దూరమలించున
యనాబ్జతోరణములు॥ ౧౮

వ॥ ప్రియాసంబంధచేష్టాదులజ్ఞాపకమునృత్పతి॥ ౧౯

అలస్మృతి.

చ॥ వినుతగుణాభ్యుదయై న రఘువీరుడదే మొవియోగమొందియు ।
స్థనముగ బాష్పపూరముగన్నులనింపడు నూర్పుదాల్పకీం । పొనరంగ
మేనఁ గొంబులకలూరిచలింపకనుండు తెల్లనా । జనకనుతావిలాసబ
హుసంస్కరణానుభవప్రభాముల్॥ ౨౦

వ॥ విరహవేళంగంతాసంబంధస్మృతి యొనర్చుటగుణకీర్తనము॥

అలగుణకీర్తనము.

తే॥ గురుకుచస్పర్శమేస్పర్శకూర్మిమీర । నెలదిముఖవీక్షణంబెవో
వీక్షణంబు । అంగనాసంగకేళికథానుభావ । సమయమేకదనమయంబు
జాబులకును ॥ ౨౧

వ॥ కాయక్లేశంబుచే నకలభాగ్యములను హేయంబులనితలంచుట
యంద్వేగము॥ ౨౩

చ॥ ధరవిషపాలవిత్తగునుధాంశునొక్కనిగాగనద్దిరా । నరకరుణా
సరోజ మదవారణమైతగుని వ్యసంతుని । స్మరునిభిరంగిగాని తనమర్చితి
వెంతటి పెద్దనై తివో । యిరవుగనేమిచేసెదవికింతటికన్నను వీరజాననా॥

వ॥ ప్రియానాశ్రయించిన కల్పితవ్యవహారము ప్రహాసము, దీనికంతః
కరణ వికారంబుగావించుట యత్కృతయగు॥ ౨౪

అలయత్కృతాప్రహాసము.

తే॥ రామయపువృత్తవీధినిరాకమున్నె । యెవ్వరేమనిరాలేకనెంత
మాత్రీ । మైనమదినిల్పనాయింకనేనునెట్లు । శంబరారాతిశయబాధసం
చరించు ॥ ౨౫

వ॥ జౌత్సుక్యసంపాదిత మనోహరస్యాసముచేత నూహించఁబడుప్రి
యాశ్రిత వ్యధావ్యాపారమున్నాదమనంబడు నదికాయకవాచికంబులన
బెంచువిధంబులయ్యె నందుకాయితోన్నానము॥ ౨౬

చ॥ పృథ్వి తామృతా శుభ్రం ధృమముఖంబనియెంచి నాయకుం ।
 ఉత్తులిశీలిమీరిం బహుళముం పిం యోగయేనియుం । బ్రహ్మచర్యం
 బులేమిగని స్వవలిమాంసముం బొడెంబునా యతపులకాంకితంబయిన
 వాస్తవముచేడనినంద్రియంగి ॥ ౩౦

* వాచికోన్మాదము.

చ॥ నెసరుం బోయుతామృత పీడిత చూపలు మళ్ళకున్న నె
 మ్మనమునుబంప వీ యదివల్ల కనింతి క్షీణమయ్యెదా । నెసయంగిదర్శన
 స్మృతుడ చేరిచి పాణి మూర్ఛియైదే । యనువు నకార్యవద్ధతిసహాయము
 నేయగ చేదుఁగియె ॥ ౩౧

చ॥ పృథ్వాశ్చ గూఢాః పృథ్వి సంభవంబగు తాంబూవ్యాధి॥

౩౨ వ్యాధి.

క॥ గలికతాంబూవ్యాధి । శాశ్వత్సంజ్ఞచందనంబులుదార్పం । జా
 ల గిరవామేని । దేహచిలునూరున్న మిటునింపెదరే॥ ౩౩

చ॥ విహారేనావికామాత్రంబేంగిన జీవముగలయనస్థజడత॥
 అలజడత.

చ॥ మేడలింపి న్నపైటయని మేషవినిశ్చలతారకాక్షులుం । గదలక
 నుండుటంగరము కంకణభావవిహీనరావముం । జెదరనియట్టియింతికిని
 బత్తురుబాహ్మకుభేద మొక్కటే । పొగలికనీదుమేషవినిపూలుజాల్కా
 నుమేనలేమకుం॥ ౩౪

చ॥ దశానంబు స్వస్థచిత్రి సాక్షాత్కారంబులం ద్రివిధంబగునం
 దు స్వస్థస్థము॥ ౩౫

ఉ॥ హారములం గ్రహింపఁడొకపాస్తము కంకణమంటడెంతయుం ।
 గూమిమూరిరన్నమయ కుండముద్ధుంగిజేమికో । యారమునన్న
 రాత్రిగలయంగినింకిరకేకిరి ॥ ౩౬ । నోరుఁడొకండునామనము
 సూరెలుబుట్టగ దేతిలోదరీ॥ ౩౭

చిశ్చికాకము॥

గ॥ పలుమరి మోచి చూచి ముంపెంటును గొక్కును గిచ్చిగుచ్చి॥

నవ్వులుమీరగోర నెలవంకల దిద్దుచుహస్త లీలచే । నెలమినినీవిజార్చు
డిదియేమనియెప్పటిరీతినాచితా । పాలతియుభావచిత్రికవిభుండగఁ జేరు
విమోహితాశ్చయై॥ 37

సాక్షాద్రక్షణము.

చ! చిరగతినెగులాడకు వెసిగ్గమసంబచలత్వ మొందకే । నెరవకుమీ
నిమేషమును నేత్రము యించుకతాళుమస్మధా । కరమునవేణువుందస
రకణవతంకిత కేకిపింధుండై । మరుచిరలీలవచ్చెనిదెచ్చాచెదశీధరుండై
నకృష్ణుని॥ ఇది పంచమకుసుమము.

సీ॥ శ్రీకరనందవరీ కాగ్రిగణ్యుండు వహిమాయగుడిపాటి వంశభవుం
డు - చిరుదుగావరఘంటసుర తాణిపేరందిమహితుండౌ వేంగళమంత్రీపౌ
తు॥ డతులితుఁ డారంగయామాత్యతనయుండు నీరమాంబానందవృ
ద్ధికుండు । సింగనవెంకన శ్రీనిధులనుజులై భాసిల్లు కోదండవతిఘనుం
డు । సరసకవితాచమత్కారసార్వభౌముఁ డవనిశీరంగధామదయాశ్రి
తుండు । యెలమిరసమంజరినిరచియించెనందు । నలఘులైతగు గుచ్చ
త్రయంబుదనర॥

గద్య.

ఇదిశ్రీమత్కోదండరామ వరప్రసాదలబ్ధ చతుర్విధ కవితాధురీణ
భరద్వాజ గోత్రప్రవిత్ర వేంగళ మంత్రీపౌత్ర రంగరాయామాత్యపు
త్ర సత్కవిజనమిత్రకుకవిలతాలవిత్రగుడిపాటి వంశవయః స్థారావారరా
కాసుధాకర సురతాని కోదండవత్ప్రణీతంబైన శ్రీంగార రసమంజరి
యందు ఏకోన పప్తి పద్యదళంబులుండతుడేశ వచనకేసరంబులుం గ
లిగి యేకాదశ కుసుమంబులచే నురువణించు ద్వితియగుచ్చము సం
పూర్ణము.

క॥ శ్రీరంగనాయకానవ । నీరజసమపాదయుగమునేబూజించు॥
శ్రీరంజిలురసమంజరి । సూరిస్తుతపాజితమమంజరిగల్గె॥

శ్రీంగారరసమంజరి,

సంపూర్ణము.

శ్రీవేంకటేశ్వరవిద్వాసారముద్రాక్షరశాల్క. — కాకినాడ.

10785

